Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»
Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державного управління і місцевого самоврядування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
кваліфікаційної роботи ступеня магістра

Студентки *Коноплі Людмили Григоріївни*

академічної групи *281м-22з-1 ІДУ*

спеціальності *281 Публічне управління та адміністрування*

на тему: *«Удосконалення державної політики в сфері приватизації»*

Керівники	**Прізвище, ініціали**	**Оцінка за шкалою**		**Підпис**
		рейтинговою	**інституційною**	
кваліфікаційної роботи	Шумляєва І.Д.			
розділів:				

Рецензент				

Нормоконтролер	Вишневська О.В.			

Дніпро
2023

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка кваліфікаційної роботи ступеня магістра на тему «Удосконалення державної політики в сфері приватизації».

76 с., 3 табл., 50 використаних джерел.

ВЕЛИКА ПРИВАТИЗАЦІЯ, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ, КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ, МАЛА ПРИВАТИЗАЦІЯ, ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, СПОСОБИ ПРИВАТИЗАЦІЇ, СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини в сфері формування і реалізації державної політики приватизації.

Предмет дослідження – процес формування і реалізації державної політики в сфері приватизації.

Мета дослідження – обґрунтування методичних підходів щодо удосконалення державної політики в сфері приватизації.

У першому розділі розкрито теоретичні засади державної політики в сфері приватизації. Другий розділ присвячено дослідженню вітчизняного та зарубіжного досвіду реалізації державної політики в сфері приватизації. У третьому розділі обґрунтовано напрями удосконалення державної політики у сфері приватизації в Україні.

Сфера практичного застосування результатів дослідження – центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

ABSTRACT

Explanatory note of the master's degree qualification thesis on the topic «Improving the state policy in privatization».

76 pages, 3 tables, 50 sources.

LARGE-SCALE PRIVATIZATION, STATE POLICY IN THE PRIVATIZATION SPHERE, CORRUPTION RISKS, SMALL-SCALE PRIVATIZATION, PUBLIC ADMINISTRATION IN THE PRIVATIZATION SPHERE, PUBLIC MANAGEMENT, METHODS OF PRIVATIZATION, SUBJECTS OF PUBLIC ADMINISTRATION.

Object of research is public relations in the sphere of formation and implementation of state privatization policy.

Subject of research is the process of formation and implementation of state policy in the privatization sphere.

The purpose of research is to substantiate methodical approaches to improving state policy in the privatization sphere.

The first section reveals the theoretical foundations of state policy in the privatization sphere. The second section is devoted to the research of national and foreign experience of implementation of state policy in the privatization sphere. The third section directions for improving state policy in the privatization sphere in Ukraine are substantiated.

Scope of practical application – central and local executive authorities, local self-government bodies.

ЗМІСТ

ВСТУП……... 6
РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ.. 9
1.1. Сутність державної політики в сфері приватизації…… 9
1.2. Інституційно-організаційне забезпечення формування державної політики у сфері приватизації в Україні…… 18
РОЗДІЛ 2
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ…… 28
2.1. Стан та особливості державної політики у сфері приватизації в Україні… 28
2.2. Зарубіжний досвід реалізації державної політики в сфері приватизації... 41
РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ.. 54
3.1. Пріоритетні напрями удосконалення державної політики у сфері приватизації в Україні…….. 54
3.2. Пропозиції щодо запобігання та протидії корупції у сфері приватизації в Україні..... 62
ВИСНОВКИ…….. 71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…… 77

ВСТУП

Основою економіки України є ефективне використання та функціонування державних і комунальних підприємств. Проте, багаторічний досвід з часу проголошення незалежності України продемонстрував неефективний менеджмент більшості керівників цих підприємств, що призвело до їх нерентабельності, формування заборгованостей перед працівниками, партнерами та державою, і зрештою, до занепаду значної кількості таких об'єктів. Приватизація державного і комунального майна стала одним з головних факторів економічних реформ в Україні, зокрема формування ринкової економіки, створення нового класу ефективних приватних власників.

Однак на сучасному етапі завдання приватизації, які власне звузилися до суто фіскальних, а непослідовність і непрозорість приватизаційних процесів, їх значна політизація надали серйозного підґрунтя для неоднозначної оцінки з боку експертів, політиків, представників громадянського суспільства, створюють передумови для політичного протистояння, що, зрештою, перешкоджає формуванню коректної приватизаційної стратегії. Як наслідок, перебіг приватизаційних процесів в Україні характеризується неефективною державною політикою в сфері приватизації. Країна так і не побачила реалізації задекларованих принципів економічної ефективності та соціальної справедливості.

Очевидними є численність та глобальність фактів порушень чинного законодавства органами управління державним і комунальним майном, державними органами приватизації та їх посадовими особами, що вже призвели до незаконного вилучення з державної власності величезної кількості об'єктів, які є стратегічно важливими та мають перебувати у власності українського народу. Відчуження державного і комунального майна відбувалось за заздалегідь відпрацьованими схемами, які найчастіше включали такі етапи як штучне банкрутство підприємств та подальше придбання їх за безцінь. Нині за допомогою різних схем, в тому числі злочинних, здійснюється подальша приватизація державного і комунального майна в Україні. За цих умовах

актуалізується потреба підвищення дієвості публічного управління та удосконалення державної політики в сфері приватизації.

Питання змісту, історії, особливостей приватизації в Україні, її економічних передумов та наслідків, механізму реалізації, управління приватизаційними процесами та державного регулювання суспільних відносин у цій сфері стали об'єктом досліджень у працях представників різних наук – історії, економіки, політології, державного управління та правової науки. Різні аспекти приватизації досліджували: О. С. Банкова, К. В. Бачинська, Т. Д. Косова, С. С. Падалка, С. М. Повний, М. М. Потіп, О. П. Процків, М. В. Чечетов та ін.

Проте теоретичним аспектам державної політики в сфері приватизації, визначенню її сутності, узагальненню національних особливостей і чинників здійснення та пошуку напрямів її вдосконалення приділена недостатня увага, що обумовлює актуальність дослідження і вибір теми магістерської роботи.

Метою дослідження є обґрунтування методичних підходів щодо удосконалення державної політики в сфері приватизації.

Відповідно до мети в роботі поставлено до вирішення такі завдання:

– розкрити сутність державної політики в сфері приватизації;

– розглянути інституційно-організаційне забезпечення формування державної політики у сфері приватизації в Україні;

– дослідити стан та особливості державної політики у сфері приватизації в Україні;

– узагальнити зарубіжний досвід реалізації державної політики в сфері приватизації;

– обґрунтувати пріоритетні напрями удосконалення державної політики у сфері приватизації в Україні;

– розробити пропозиції щодо запобігання та протидії корупції у сфері приватизації в Україні.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини в сфері формування і реалізації державної політики приватизації.

Предмет дослідження – процес формування і реалізації державної політики в сфері приватизації.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень. Зокрема, у розділі 1 були застосовані такі методи: логічний, системного аналізу і синтезу, індукції й дедукції, що дало змогу узагальнити теоретичні засади державної політики в сфері приватизації. У розділі 2 за допомогою застосування системно-функціонального, проблемно-логічного, статистичних методів і аналізу емпіричної інформації здійснено оцінювання стану, визначено проблеми, національні особливості та узагальнено зарубіжний досвід реалізації державної політики в сфері приватизації. У розділі 3 використано методи узагальнення, синтезу й екстраполяції, які дали підстави обґрунтувати методичні підходи щодо удосконалення державної політики в сфері приватизації в Україні, а також при формуванні висновків.

Інформаційну базу дослідження склали закони України, нормативно-правові акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, звіти Фонду державного майна України про роботу та хід приватизації державного майна, публікації провідних вітчизняних вчених, монографічні дослідження, інтернет-ресурси, які стосуються питань державної політики в сфері приватизації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання сформульованих у цьому дослідженні висновків, пропозицій та рекомендацій для вдосконалення вітчизняного законодавства, що регулює діяльність суб’єктів приватизації, а також для вдосконалення діяльності суб’єктів приватизації, наділених владними повноваженнями.

Структура роботи визначена її метою і завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів по два підрозділи, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ

1.1. Сутність державної політики в сфері приватизації

На початку 1990-х рр. вітчизняна система публічного управління державним та комунальним майном не змогла якісно пристосуватись до таких об'єктивних обставин як дисбаланс розвитку світової економіки, структурна відсталість української економіки та її неготовність до швидкого переорієнтування. Це та негативні внутрішні фактори призвели до деградації державних та комунальних підприємств, росту їх заборгованості по заробітній платі та сплаті податків. Зазначені процеси стали передумовою зародження приватизаційної політики в Україні.

Головна тенденція розвитку відносин власності в Україні з часу проголошення її незалежності – це приватизація державного та комунального майна. Верховна Рада України 31 жовтня 1991 р. затвердила Концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду [1]. Відповідно до цієї Концепції, головна мета роздержавлення та приватизації державної власності визначалась у створенні багатоукладної соціально орієнтованої ринкової економіки. Роздержавленню та приватизації підлягає державне майно підприємств та організацій, державний житловий фонд та земельні ділянки; роздержавлення та приватизація може поширюватися також на майно громадських організацій, що виконували державні функції та здержавлене майно підприємств споживчої кооперації [1]. Об'єктами приватизації, відповідно до цієї Концепції, є: підприємства, цехи, виробництва, дільниці, інші підрозділи та структурні одиниці підприємств, які можуть бути виділені в самостійні підприємства; обладнання, будови, споруди, інтелектуальна та промислова власність, підприємства, частки (паї, акції) держави та органів влади Кримської АРСР та адміністративно-територіальних одиниць в основних та обігових фондах підприємств та їх об'єднань, частки

(паї, акції) в основних та обігових фондах підприємств та їх об'єднань, які належать державним підприємствам, що приватизуються, інша державна власність, яка є такою на момент прийняття Закону про приватизацію або стала такою після його прийняття. Водночас, було визначено коло об'єктів, що не можуть бути приватизовані, до таких було віднесено: майно органів державної влади і управління, правопорядку, державної безпеки, армії, золотого і валютного фондів, державних матеріальних резервів: види та окремі об'єкти державної власності, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України та затверджується Верховною Радою України; державна власність, яка не була оцінена відповідно до встановленої методики та правил [1].

Для реалізації Концепції роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду було прийнято ряд законів України, серед яких: від 04 березня 1992 р. № 2163-XII «Про приватизацію державного майна»; від 06 березня 1992 р. № 2173-XII «Про приватизаційні папери»; від 07 липня 1992 р. № 2545-XII «Про Державну програму приватизації майна державних підприємств»; від 10 вересня 1991 р. № 1540а-XII «Про захист іноземних інвестицій на Україні»; від 06 березня 1992 р. № 2171-XII «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» та інші.

Ефективним інструментом реформування української економіки є приватизація, спрямована на структурну перебудову і розвиток національної економіки, підвищення ефективності виробництва. Приватизація сприяла створенню передумов для лібералізації роботи підприємств, їх звільнення від надмірного державного адміністрування, переходу до принципів ринкового господарювання, орієнтації виробництва на ринки товарів, праці, фінансів, цінних паперів тощо. Приватизація дала змогу мільйонам громадян стати власниками цінних паперів, а окремим з них – реальними або головними власниками підприємств і виробництв. Вплив приватизації на суспільну свідомість дав змогу розпочати широкомасштабну перебудову суспільства, забезпечивши достатність соціального ресурсу для проведення реформ [2].

Відтак, приватизацію необхідно розглядати як управлінський процес, спрямований на підвищення ефективності економіки країни, як інструмент державної політики, що дає змогу оптимізувати економічну структуру держави та сприяти розвитку конкурентного економічного середовища і фондового ринку [3, с. 22].

Відповідно до чинного Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», приватизація державного або комунального майна (приватизація) – платне відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути покупцями [4, стаття 1, п. 22]. Згідно із Законом України «Про приватизацію державного житлового фонду», приватизація державного житлового фонду – це відчуження квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках, призначених для проживання сімей та одиноких осіб, кімнат у квартирах та одноквартирних будинках, де мешкають два і більше наймачів, та належних до них господарських споруд і приміщень (підвалів, сараїв і т. ін.) державного житлового фонду на користь громадян України [5, стаття 1]. Отже, ключовим терміном у цих визначеннях є «відчуження».

У постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання відчуження об’єктів державної власності» [6] сформульовано визначення поняття «відчуження майна» як передача права власності на майно юридичним чи фізичним особам за процедурами та у спосіб, що передбачені Порядком відчуження об’єктів державної власності. Відчуження майна здійснюється шляхом його продажу виключно на електронних аукціонах в електронній торговій системі. Відчуження майна може здійснюватися лише за умови врахування особливостей правового режиму окремого майна, наявності встановлених законодавчими актами обтяжень чи обмежень стосовно розпорядження майном [6]. Відповідно до п. 14.1.31 Податкового кодексу України «відчуження майна – будь-які дії платника податків, унаслідок вчинення яких такий платник податків у порядку, передбаченому законом, втрачає право власності на майно, що належить такому платнику податків, або

право користування, зокрема, природними ресурсами, що у визначеному законодавством порядку надані йому в користування» [7].

Таким чином, вітчизняне законодавство виокремлює наступні ключові ознаки поняття «приватизація»: за змістом – це платне відчуження майна; об'єктом приватизації є майно, що перебуває у державній або комунальній власності; відчуження здійснюється на користь фізичних та юридичних осіб, які можуть бути покупцями відповідно до закону.

Приватизація – сукупність суспільних відносин, що існують у процесі взаємодії суб'єктів приватизації під час застосування заходів організаційного, технічного, інформаційного, правового характеру, пов'язаних із підготовкою, проведенням та оформленням результатів продажу єдиних майнових комплексів державних і комунальних підприємств, їх структурних підрозділів, окремого майна, об'єктів незавершеного будівництва, об'єктів соціально-культурного призначення, пакетів акцій, житла, земельних ділянок, інших об'єктів, у результаті якого право власності переходить від держави чи територіальної громади до громадян і юридичних осіб [8].

Основною метою приватизації є:

– боротьба з корупцією, що є розповсюдженим явищем на державних підприємствах та при управлінні державним майном;

– залучення прямих інвестицій та інвесторів, як з Україні, так і з інших країн;

– створення дієвих передумов відбудови і економічного відновлення держави;

– залучення додаткових надходжень до бюджету як від продажу, так і, у подальшому, від податкових надходжень від бізнесу;

– покращення показників роботи підприємств або якості користування майном через пошук ефективного власника;

– модернізація виробництва або перепрофілювання об'єктів та створення нових робочих місць [9].

Важливим при цьому є дотримання принципів приватизації: законності; відкритості та прозорості; рівності та змагальності; державного регулювання та контролю; продажу об'єктів приватизації з урахуванням особливостей таких

об’єктів; захисту економічної конкуренції; створення сприятливих умов для залучення інвестицій; повного, своєчасного та достовірного інформування про об’єкти приватизації та порядок їх приватизації; забезпечення конкурентних умов приватизації [4, стаття 2].

Відповідно до ч. 2 статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», приватизації не підлягають казенні підприємства та об’єкти, необхідні для виконання державою своїх основних функцій, для забезпечення обороноздатності держави, та об’єкти права власності Українського народу, майно, що становить матеріальну основу суверенітету України. У разі якщо майно органів державної влади та органів місцевого самоврядування, майно державних підприємств, що належать до сфери управління органів державної влади та органів місцевого самоврядування, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, сил цивільного захисту, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України, Державної кримінально-виконавчої служби України, правоохоронних органів та податкових органів, митних органів безпосередньо не забезпечує виконання зазначеними органами встановлених законодавством завдань, таке майно є об’єктами, що підлягають приватизації. Майно, яке перебуває на балансах державних підприємств, установ, організацій, що не підлягають приватизації, та яке не входить до складу єдиних майнових комплексів, що забезпечують основні види діяльності таких підприємств або більше 3-х років не використовуються у виробничій діяльності і подальше їх використання не планується, належить до об’єктів, що підлягають приватизації [4].

З метою раціонального та ефективного застосування способів приватизації об’єкти приватизації поділяються на об’єкти малої приватизації та об’єкти великої приватизації.

До об’єктів малої приватизації належать: єдині майнові комплекси державних і комунальних підприємств, їх структурних підрозділів, у тому числі єдині майнові комплекси та їх структурні підрозділи, що передані в оренду;

об’єкти незавершеного будівництва (будівлі, споруди, передавальні пристрої, які не введені в експлуатацію), законсервовані об’єкти; окреме рухоме та нерухоме майно державних або комунальних підприємств; об’єкти соціально-культурного призначення; пакети акцій акціонерних товариств; пули та інші об’єкти, вартість яких не перевищує 250 млн. грн.

До об’єктів великої приватизації належать об’єкти державної або комунальної власності (єдині майнові комплекси державних підприємств та пакети акцій (часток) суб’єктів господарювання, у статутному капіталі яких більше 50 % акцій (часток) належать державі) та пули, вартість активів яких (для пулу – загальна вартість активів об’єктів приватизації, з яких сформовано пул) згідно з даними фінансової звітності за останній звітний рік перевищує 250 млн. грн. [4, стаття 5]. Зазвичай такі об’єкти потребують більше часу для предприватизаційної підготовки, залучення потенційних покупців та їхнього ознайомлення з інформацією по підприємству.

В Україні всі об’єкти приватизації продаються виключно через електронні аукціони в електронній торговій системі «Prozorro.Продажі».

Суб’єктами приватизації є: державні органи приватизації; місцеві ради, органи приватизації територіальних громад; покупці [4, стаття 6].

Порядок приватизації державного і комунального майна в Україні передбачає:

– формування та затвердження переліків об’єктів, що підлягають приватизації;

– опублікування переліку об’єктів, що підлягають приватизації, на офіційному веб-сайті Фонду державного майна України, на офіційних сайтах місцевих рад та в електронній торговій системі;

– прийняття рішення про приватизацію;

– прийняття місцевою радою рішення про приватизацію об’єкта комунальної власності;

– опублікування інформації про прийняття рішення про приватизацію об’єкта;

– проведення інвентаризації та оцінки відповідно до законодавства;

– проведення у випадках, передбачених законом, аудиту, екологічного аудиту об’єкта приватизації;

– перетворення державного або комунального підприємства в господарське товариство у процесі приватизації у випадках, передбачених законом;

– затвердження плану розміщення акцій акціонерних товариств, створених у процесі приватизації, та його виконання;

– затвердження умов продажу об’єктів приватизації, розроблених аукціонною комісією;

– опублікування інформації про умови продажу, в тому числі стартову ціну об’єкта приватизації;

– проведення аукціону, укладення договору купівлі-продажу;

– укладення договору купівлі-продажу в разі приватизації об’єкта шляхом викупу;

– опублікування інформації про результати приватизації;

– прийняття рішення про завершення приватизації.

Приватизація об’єкта вважається завершеною з моменту його продажу та переходу до покупця права власності або завершення розміщення всіх акцій, передбачених до продажу планом розміщення акцій, і оформлюється наказом відповідного органу приватизації [4, стаття 10].

Покупцями об’єктів приватизації можуть бути фізичні особи (громадяни України або іноземні громадяни) та юридичні особи (зареєстровані на території України або інших держав), крім:

– органів державної влади;

– державних підприємств, власником яких є держава Україна;

– державних господарських об’єднань, державних холдингових компаній, державних акціонерних товариств (компаній), їх дочірніх компаній та підприємств;

– працівників державних органів приватизації;

– покупців, які зареєстровані в офшорних зонах з непрозорою структурою власності, а також покупців, які походять з держави-агресора;

– держави-агресора, її юридичних і фізичних осіб (зокрема, і юридичних осіб, бенефіціарні власники 10 і більше відсотків акцій (часток) яких є резидентами держави-агресора);

– юридичних осіб, зареєстрованих згідно із законодавством держав, включених FATF до списку держав, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, а також юридичних осіб, 50 і більше відсотків статутного капіталу яких належать прямо або опосередковано таким особам;

– юридичних осіб, інформація про бенефіціарних власників яких не розкрита;

– фізичних та юридичних осіб, стосовно яких застосовано спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції);

– продавців об'єкта приватизації в Україні, з якими було розірвано договір купівлі-продажу через порушення вимог;

– осіб, включених до Реєстру осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) [4, стаття 8].

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене слід зазначити, що приватизація є особливим видом суспільних відносин, які існують у процесі відчуження державного та комунального майна, що має законодавчо визначені сторони, процедури, способи, об'єкти. Основними видами приватизації є: приватизація житла, земельних ділянок, мала і велика приватизації, які відрізняються переліком пропонованого майна до приватизації, процедурою та суб'єктним складом учасників відповідного процесу. Ми зупинимось на дослідженні особливостей державної політики в сфері малої та великої приватизації. Оскільки при проведенні приватизації реалізуються публічні інтереси, то є підстави визнавати сферу приватизації – об'єктом публічного управління. В основу розуміння сфери приватизації як об'єкта публічного управління покладено дотримання обґрунтованого співвідношення економічних, майнових, соціальних та інших потреб людини, суспільства й держави.

Публічне управління в сфері приватизації безпосередньо пов'язане із публічним адмініструванням у цій сфері, та водночас є результатом реалізації державної політики у цій сфері. Під публічним адмініструванням в сфері приватизації слід розуміти визначену адміністративно-правовими нормами діяльність суб'єктів приватизації, наділених владними повноваженнями,

спрямовану на реалізацію державної приватизаційної політики та зміну форми державної чи комунальної власності щодо житла, земельних ділянок, об’єктів малої та великої приватизації на приватну [8].

Історія приватизації в Україні пов’язана із значними порушеннями її проведення та суперечливим сприйняттям її результатів громадськістю. Сучасний стан незадоволеності громадськості результатами проведення приватизації в Україні є наслідком не виваженості державної політики в цій сфері, що проявляється у відсутності її нормативного визначення, засад її формування та реалізації, системи суб’єктів, що беруть участь у цьому процесі, її мети, пріоритетних напрямів та завдань. Це, у свою чергу, створює передумови для неефективного публічного управління в сфері приватизації, що проявляється її низькими темпами та наявністю великої кількості судових справ з оскарження дій органів приватизації.

Нормативне посилання на поняття «державна політика у сфері приватизації» міститься у статті 7 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», відповідно до якої державні органи приватизації здійснюють державну політику у сфері приватизації [4]; у статті 1 Закону України «Про Фонд державного майна України», відповідно до якої Фонд державного майна України є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації; у статті 4 Закону України «Про Фонд державного майна України» де основними завданнями Фонду державного майна України є реалізація державної політики у сфері приватизації та співробітництво з міжнародними організаціями у реалізації державної політики у сфері приватизації [10]. При цьому, зазначені нормативно-правові акти не містять визначення цього поняття, не вказують на його ознаки, принципи формування та реалізації.

В наукових працях [11; 12; 13] поряд із поняттям «державна політика у сфері приватизації» часто вживається термін «державна приватизаційна політика», причому ці поняття розглядаються як синонімічні. Державна політика в сфері приватизації є частиною загальної соціально-економічної

політики України і являє собою систему рішень, дій та заходів суб'єктів публічного управління, спрямовану на врегулювання суспільних відносин, що існують у процесі взаємодії суб'єктів приватизації під час застосування заходів організаційного, технічного, інформаційного, правового характеру, пов'язаних із підготовкою, проведенням та оформленням результатів продажу державного і комунального майна, у результаті якого право власності переходить від держави чи територіальної громади до громадян та юридичних осіб [13, с. 171].

Якісне проведення приватизації залежить від ефективності взаємодії органів публічної влади в процесі прийняття управлінських рішень в сфері приватизації. Вирішення практичних завдань стосовно покращення стану взаємодії між органами публічного управління в сфері приватизації та удосконалення державної політики в цій сфері потребує вивчення і аналізу дієвості інституційно-організаційного забезпечення приватизації в Україні.

1.2. Інституційно-організаційне забезпечення формування державної політики у сфері приватизації в Україні

Правові, економічні та організаційні засади здійснення приватизації в Україні з метою прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, зменшення частки державної або комунальної власності у структурі національної економіки шляхом продажу об'єктів приватизації ефективному приватному власнику регламентуються чинним законодавством України. До основних законодавчих та інших нормативно-правових актів, які формують правову основу інституційно-організаційного забезпечення державної політики в сфері приватизації в Україні, належать, зокрема: Конституція України [14]; Господарський кодекс України [15]; Земельний кодекс України [16]; Податковий кодекс України [7]; Закони України «Про приватизацію державного і комунального майна» [4], «Про Фонд державного майна України» [10]; постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання відчуження об'єктів державної власності» [6], «Про затвердження Порядку проведення електронних

аукціонів для продажу об’єктів малої приватизації та визначення додаткових умов продажу» [17], «Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів для продажу об’єктів великої приватизації» [18] та ін.

Систему суб’єктів публічного управління в сфері приватизації становлять: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України та його територіальні підрозділи, Антимонопольний комітет України, Рахункова палата України, Рада національної безпеки і оборони України, органи місцевого самоврядування, органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами, державні колегіальні органи, зокрема аукціонні комісії.

Верховна Рада України крім законодавчої функції має наступні повноваження в сфері приватизації, а саме відповідно до ч. 5 статті 4 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [4] Верховна Рада України за поданням Кабінету Міністрів України затверджує перелік об’єктів державної власності, що не підлягають приватизації, відповідно до таких ознак:

– об’єкти, що забезпечують національну безпеку України або приватизація яких створює істотні ризики для безпеки держави: підприємства з виготовлення та ремонту всіх видів зброї, що перебуває на озброєнні Збройних Сил України, інших військових формувань, Служби безпеки України; підприємства атомної енергетики та підприємства, що працюють у сфері поводження з радіоактивними відходами; спеціальні об’єкти зв’язку; підприємства пробірного контролю; підприємства з виготовлення цінних паперів; підприємства, що забезпечують безпеку руху в повітряному просторі та навігації водними шляхами України; підприємства, що здійснюють топографо-геодезичні та картографічні роботи загальнодержавного призначення, зберігають матеріали Державного картографо-геодезичного фонду України та Державного інформаційного геологічного фонду України;

– об’єкти соціально-культурного призначення, що забезпечують задоволення відповідних потреб суспільства, які не можуть бути повністю

задоволені підприємствами, що перебувають у приватній власності, зокрема національні заклади культури [4].

Кабінет Міністрів України в сфері приватизації наділений такими повноваженнями: подає Верховній Раді України пропозиції стосовно визначення переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації; приймає рішення про залучення радників для підготовки до приватизації та продажу об'єктів [19, стаття 20, ч. 1, п. 1].

Фонд державного майна України (ФДМУ), його регіональні відділення та представництва у районах і містах, органи приватизації в Автономній Республіці Крим становлять єдину систему державних органів приватизації. Державні органи приватизації здійснюють державну політику в сфері приватизації та діють на підставі Законів України «Про Фонд державного майна України» [10], «Про приватизацію державного і комунального майна» [4], інших актів законодавства.

Державні органи приватизації у межах своєї компетенції здійснюють такі основні повноваження:

– затверджують переліки об'єктів, що підлягають приватизації;

– класифікують об'єкти приватизації, приймають рішення про приватизацію об'єктів державної власності у випадках, установлених законодавством;

– змінюють у процесі приватизації організаційну форму підприємств, що перебувають у державній власності;

– здійснюють повноваження власника державного майна у процесі приватизації;

– представляють відповідно до міжнародних договорів України з питань міждержавних майнових відносин інтереси держави з питань визнання прав і регулювання відносин власності та використання державного майна, визначають право власності держави на розташоване на території України майно, майнові права та інші активи підприємств, установ та організацій колишнього союзного підпорядкування, які під час утворення господарських товариств передаються до їх статутного капіталу;

– здійснюють управління об'єктами державної власності, зокрема державними підприємствами та корпоративними правами держави у статутних

капіталах господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію та затверджено план розміщення акцій товариств, утворених у процесі перетворення (у тому числі шляхом корпоратизації) державних підприємств, що належать до сфери управління або утворених за участю Фонду державного майна України;

– продають майно, що перебуває у державній власності, у процесі його приватизації, а також акції (частки), що належать державі у майні господарських товариств;

– утворюють аукціонні комісії;

– затверджують плани розміщення акцій акціонерних товариств у процесі приватизації;

– укладають договори на проведення оцінки об’єктів приватизації у випадках, передбачених законодавством;

– укладають договори з іншими уповноваженими особами щодо проведення аукціонів з продажу об’єктів приватизації;

– укладають з потенційними покупцями єдиних майнових комплексів державних підприємств та пакетів акцій договори про конфіденційність інформації про об’єкти малої приватизації;

– укладають з операторами електронних майданчиків договори про конфіденційність інформації про об’єкт великої приватизації;

– укладають договори про розроблення документації із землеустрою у випадках, передбачених законодавством;

– укладають угоди щодо проведення екологічного аудиту об’єктів приватизації;

– залучають суб’єктів господарювання для організації та (або) проведення аукціонів, у тому числі в електронній формі (електронний аукціон);

– виступають з боку держави засновником підприємств, заснованих на базі об’єднання майна різних форм власності;

– контролюють виконання умов договорів купівлі-продажу державного майна;

– здійснюють захист майнових прав державних підприємств на території України, що належать до сфери управління Фонду державного майна України та ін. [4, стаття 7, ч. 2].

Органи приватизації оприлюднюють та надають інформацію на запити відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [20].

Повноваження органів місцевого самоврядування в сфері приватизації визначаються Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» [21] і правовими актами органів місцевого самоврядування. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання: прийняття рішень щодо відчуження відповідно до закону комунального майна; затвердження місцевих програм приватизації, а також переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; визначення доцільності, порядку та умов приватизації об'єктів права комунальної власності; вирішення питань про придбання в установленому законом порядку приватизованого майна, про включення до об'єктів комунальної власності майна, відчуженого у процесі приватизації, договір купівлі-продажу якого в установленому порядку розірвано або визнано недійсним, прийняття рішення про здійснення державно-приватного партнерства щодо об'єктів комунальної власності, у тому числі на умовах концесії, про створення, ліквідацію, реорганізацію та перепрофілювання підприємств, установ та організацій комунальної власності відповідної територіальної громади [21, стаття 26, ч. 1, п. 30].

До відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать власні (самоврядні) повноваження в сфері приватизації, а саме: підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо порядку та умов відчуження комунального майна, проєктів місцевих програм приватизації та переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації; організація виконання цих програм; подання раді письмових звітів про хід та результати відчуження комунального майна [21, стаття 29, п. «а», пп. 4].

В Україні приватизація державного і комунального майна здійснюється шляхом:

– продажу об’єктів права державної або комунальної власності на аукціоні, у тому числі: аукціоні з умовами; аукціоні без умов; аукціоні за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій; аукціоні із зниженням стартової ціни;

– викупу об’єктів приватизації (табл. 1.1) [4, стаття 13; 22, с. 46].

Таблиця 1.1

Способи приватизації державного і комунального майна в Україні

Продаж об’єктів права державної або комунальної власності на аукціоні	
Можливі види аукціонів (вичерпний перелік, який не можна розширювати):	
Аукціон з умовами	спосіб продажу об’єкта приватизації, за яким власником об’єкта приватизації стає покупець, що в ході торгів запропонував за нього найвищу ціну і взяв на себе зобов’язання виконати умови продажу об’єкта приватизації
Аукціон без умов	спосіб продажу об’єкта приватизації, за яким власником об’єкта приватизації стає покупець, що в ході торгів запропонував за нього найвищу ціну без додаткових умов продажу об’єкта приватизації
Аукціон за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій	спосіб продажу об’єкта приватизації, за яким стартова ціна об’єкта приватизації покроково знижується в ході аукціону, з подальшою можливістю додаткового подання цінових пропозицій
Аукціон із зниженням стартової ціни	спосіб продажу об’єкта приватизації, за яким орган приватизації знижує стартову ціну об’єкта приватизації у встановленому законом порядку
Викуп об’єктів приватизації	
Викуп	спосіб продажу об’єкта приватизації одному покупцю, за яким між органом приватизації та особою (господарським товариством), яка скористалася своїм правом на викуп, укладається попередній договір купівлі-продажу об’єкта приватизації. Договір купівлі-продажу такого об’єкта приватизації укладається не пізніше ніж протягом 30 робочих днів з дня укладення попереднього договору. Інформація про це обов’язково зазначається органом приватизації в реєстрі. Після укладення договору купівлі-продажу такого об’єкта договір опубліковується органом приватизації в електронній торговій системі протягом 10 календарних днів з дня його укладення

В Україні всі об’єкти приватизації продаються виключно на електронних аукціонах. Порядок проведення електронних аукціонів для продажу об’єктів малої та великої приватизації та Порядок відбору операторів електронних майданчиків для організації проведення електронних аукціонів з продажу об’єктів малої та великої приватизації, авторизації електронних майданчиків, розмір та порядок сплати плати за участь, визначення переможця за результатами електронного аукціону, а також порядок визначення додаткових умов продажу затверджуються Кабінетом Міністрів України [23].

Електронні аукціони для продажу об’єктів малої та великої приватизації в Україні проводяться у відповідності до затверджених Порядку № 432 [17] та

Порядку № 183 [18] відповідно. Для продажу об’єктів малої та великої приватизації утворюється аукціонна комісія, діяльність якої регулюється Положенням № 300 [24]. Комісія є тимчасово діючим колегіальним органом, що утворюється державними органами приватизації, органом місцевого самоврядування для продажу об’єктів приватизації протягом десяти робочих днів з дня прийняття рішення про приватизацію об’єкта. До складу аукціонної комісії входять не менш як п’ять осіб. Аукціонна комісія розробляє умови продажу.

Після затвердження умов продажу органи приватизації публікують інформаційне повідомлення про приватизацію об’єкта приватизації на офіційному веб-сайті Фонду державного майна України або на офіційному веб-сайті органу місцевого самоврядування та в електронній торговій системі:

– для об’єкта малої приватизації – не пізніше як через 5 робочих днів;

– для об’єкта великої приватизації – не пізніше як через 10 робочих днів.

Встановлюються різні терміни експозиції для об’єктів малої та великої приватизації, аукціони з їх продажу проводяться після опублікування інформаційного повідомлення про приватизацію таких об’єктів:

– для об’єкта малої приватизації – не раніше ніж через 20 днів, але не пізніше 25 днів;

– для об’єкта великої приватизації – не раніше ніж через 60, але не пізніше ніж через 90 днів після опублікування.

Доступ до інформаційного пакета об’єкта великої приватизації надається відповідно до договору про конфіденційність інформації, що укладається між організатором аукціону та операторами електронних майданчиків. Потенційні покупці отримують доступ до інформаційного пакета об’єкта великої приватизації після укладення з операторами електронних майданчиків договору про конфіденційність інформації про об’єкт великої приватизації. Відомості про потенційних покупців, які уклали з операторами електронних майданчиків договори про конфіденційність інформації про об’єкт великої приватизації, відносяться до конфіденційної інформації та не підлягають розголошенню до завершення аукціону.

Протокол про результати електронного аукціону формується та оприлюднюється електронною торговою системою автоматично в день завершення аукціону в електронній формі.

У разі якщо аукціон визнано таким, що не відбувся, або відсутнє рішення органу приватизації щодо викупу, протягом одного робочого дня з дати формування відповідного протоколу аукціону або з дати закінчення строку для оприлюднення рішення органу приватизації щодо викупу автоматично оголошується новий аукціон, який проводиться:

– для об’єкта малої приватизації – не раніше ніж на десятий та не пізніше ніж на п’ятнадцятий день з дати його оголошення;

– для об’єкта великої приватизації – не раніше ніж на тридцятий та не пізніше ніж на шістдесятий день відповідно.

Приватизація об’єктів державної або комунальної власності, переданих в оренду, здійснюється шляхом продажу на аукціоні або шляхом викупу. Орендар одержує право на викуп орендованого майна (будівлі, споруди, нежитлового приміщення) за ціною, визначеною за результатами його незалежної оцінки, якщо виконується кожна з таких умов:

– орендарем здійснено поліпшення орендованого майна, які неможливо відокремити від відповідного об’єкта без заподіяння йому шкоди, в розмірі не менш як 25 % ринкової вартості майна, визначеної суб’єктом оціночної діяльності для цілей оренди майна;

– орендар отримав письмову згоду орендодавця на здійснення невід’ємних поліпшень, які надають йому право на приватизацію майна шляхом викупу;

– невід’ємні поліпшення виконані в межах трирічного строку з дати визначення ринкової вартості майна для цілей укладання договору оренди або для цілей продовження договору оренди;

– здійснення і склад невід’ємних поліпшень, у тому числі невід’ємний характер поліпшень, підтверджені висновком будівельної експертизи, а вартість невід’ємних поліпшень, підтверджених висновком будівельної експертизи, визначена суб’єктом оціночної діяльності;

– орендар належно виконує умови договору оренди, відсутня заборгованість з орендної плати;

– договір оренди є чинним на момент приватизації [4, стаття 18].

Серед іншого, стаття 20 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [4] зобов'язує покупця в певних випадках отримати дозвіл Антимонопольного комітету України на безпосереднє або опосередковане придбання у власність акцій (часток) у розмірі, що забезпечує досягнення чи перевищення 25 % або 50 % голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання, а також активів у вигляді єдиного майнового комплексу або структурного підрозділу суб'єкта господарювання (далі – дозвіл на концентрацію).

Порядок подання та розгляду заяви про надання дозволу на концентрацію встановлюється законодавством про захист економічної конкуренції. Отримання дозволу на концентрацію не вимагається, якщо вартість активів суб'єкта господарювання, пакет акцій (часток) або єдиний майновий комплекс якого є об'єктом приватизації, з урахуванням відносин контролю, за останній фінансовий рік, обсяг реалізації товарів в Україні суб'єкта господарювання, пакет акцій (часток) або єдиний майновий комплекс якого є об'єктом приватизації, з урахуванням відносин контролю, за останній фінансовий рік, а також ціна продажу об'єкта приватизації не перевищує суму, еквівалентну 4 млн. євро, визначену за офіційним валютним курсом, установленим Національним банком України, що діяв в останній день фінансового року [4, стаття 20].

Рахункова палата здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України, отриманих державою від продажу об'єктів приватизації, а також аудит ефективності виконання Фондом державного майна України повноважень, що мають фінансові наслідки для Державного бюджету [25].

Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Функціями Ради національної безпеки і оборони України в сфері приватизації є: внесення пропозицій Президентові України щодо формування узгодженої державної політики у сфері приватизації та управління об'єктами державної власності; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади в сфері приватизації, а також з метою реалізації основних напрямів державної політики з питань національної безпеки і оборони у мирний час, в умовах воєнного або надзвичайного стану та при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [26].

Таким чином, взаємодія суб'єктів публічного управління в сфері приватизації є невід'ємним компонентом формування та реалізації державної політики в цій сфері. Під взаємодією суб'єктів публічного управління в сфері приватизації можна визначити їх спільну й узгоджену діяльність, яка ґрунтується на об'єктивно існуючих необхідних зв'язках між ними та спрямована на проведення ефективної приватизації державного і комунального майна. Взаємодія суб'єктів публічного управління в сфері приватизації характеризується особливими суб'єктами взаємодії (державні органи приватизації; місцеві ради, органи приватизації територіальних громад; суб'єкти управління об'єктами державної власності); особливими цілями взаємодії, які пов'язані з формуванням та виконанням державної політики в сфері приватизації; особливостями конкретного об'єкту щодо здійснення впливу взаємодіючих суб'єктів, яким є суспільні відносини в сфері приватизації; особливостями напрямів та форм взаємодії.

Напрямами взаємодії суб'єктів публічного управління у сфері приватизації в Україні є: формування та затвердження переліків об'єктів, що підлягають приватизації; прийняття рішення про приватизацію об'єктів; утворення тимчасово діючих колегіальних органів, зокрема аукціонних комісій; проведення аукціонів з продажу об'єктів приватизації; економічна та екологічна оцінка об'єктів приватизації; координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади в сфері приватизації; інформаційний обмін та оприлюднення інформації з питань приватизації.

РОЗДІЛ 2
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ

2.1. Стан та особливості державної політики у сфері приватизації в Україні

Головна тенденція розвитку відносин власності в Україні з часу проголошення її незалежності – це приватизація держаного та комунального майна. Протягом 2022 р. Фонд державного майна України, не зважаючи на повномасштабну агресію Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., здійснював свої повноваження, визначені законодавством України.

Проте військова агресія та запровадження Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 (із змінами) на всій території України воєнного стану вплинули на виконання бюджетних завдань, встановлених Фонду державного майна України Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» [27]. Зокрема, було обмежено процес приватизації, що призвело до зменшення рівня виконання відповідних показників.

В Україні електронні аукціони з приватизації майна проходили в електронній торговій системі «Prozorro.Продажі» з 2018 р. Але з 24 лютого 2022 р. аукціони з продажу об’єктів приватизації у зв’язку з військовою агресією були призупинені та відновлені лише з вересня 2022 р. після законодавчого врегулювання питань усунення перешкод та заборон продажу. Загалом протягом 2022 р. в Україні відбулися аукціони з продажу 182 об’єктів приватизації.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік» Фонду державного майна України встановлено завдання з надходження коштів від приватизації державного майна до державного бюджету обсягом 8000 млн. грн. [27]. Станом на 31.12.2022 р. до загального фонду державного бюджету України від приватизації державного майна та інших надходжень, безпосередньо пов’язаних з процесом приватизації, перераховано 1712,0179 млн. грн. (з урахуванням

залишку станом на 01.01.2022 р. в сумі 2,1501 млн. грн.), від продажу газети «Відомості приватизації» – 0,0027 млн. грн. Всього перераховано 1712,0206 млн. грн. Виконання річного плану надходжень до державного бюджету України від приватизації становить 21,4 % [28].

Відповідно до вимог частини третьої статті 11 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» [4] наказом Фонду державного майна України від 04 січня 2022 р. № 1 було затверджено переліки об'єктів малої приватизації, що підлягають приватизації в 2022 р. Станом на 31.12.2022 р. переліки налічували 1154 об'єкти. Протягом І півріччя 2023 р. переліки об'єктів малої приватизації було доповнено 388 об'єктами, виключено з переліків об'єктів малої приватизації 21 об'єкт. Таким чином, станом на 30.06.2023 р. переліки об'єктів малої приватизації налічували 1521 об'єкт [29].

Перелік об'єктів великої приватизації державної власності затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 січня 2019 р. № 36-р [30], яке не має обмеженого строку дії. Станом на 31.12.2022 р. перелік об'єктів великої приватизації включав 24 об'єкти. 29 квітня 2022 р. до розпорядження Кабінету Міністрів України № 36-р [30] було внесено зміни, а саме з Переліку було виключено 8 об'єктів. Таким чином, станом на 30.06.2023 р. Перелік об'єктів великої приватизації державної власності включав 16 об'єктів.

Протягом 2022 р. в Україні державними органами приватизації на електронні аукціони через електронну торгову систему «Prozorro.Продажі» було виставлено 212 об'єктів малої приватизації; відбулися електронні аукціони з продажу 182 об'єктів на загальну суму 2408,03 млн. грн. (стартова ціна 942,28 млн. грн.), а саме:

– аукціони з умовами (без умов) – 77 об'єктів на загальну суму 1842,42 млн. грн. (стартова ціна 538,18 млн. грн.);

– шляхом викупу покупцем, який єдиний подав заяву на участь в аукціоні з умовами (без умов) – 35 об'єктів на загальну суму 235,65 млн. грн. (стартова ціна 192,06 млн. грн.);

– аукціони із зниженням стартової ціни (50 %) – 20 об'єктів на загальну суму 225,29 млн. грн. (стартова ціна 78,87 млн. грн.);

– шляхом викупу покупцем, який єдиний подав заяву на участь в аукціоні з умовами (без умов) із зниженням стартової ціни (50 %) – 21 об'єкт на загальну суму 27,16 млн. грн. (стартова ціна 26,63 млн. грн.);

– за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій – 29 об'єктів на загальну суму 77,51 млн. грн. (стартова ціна 106,54 млн. грн.) [28].

Ціна продажу об'єктів малої приватизації на електронних аукціонах за рахунок конкуренції зросла майже утричі. Це свідчить про те, що запровадження прозорої процедури приватизації, відкритості та доступу до повної інформації про об'єкти, які пропонуються до продажу, вплинуло на зростання кількості заінтересованих у придбанні об'єктів малої приватизації потенційних покупців. Крім того, відповідно до статей 16, 18 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» державними органами приватизації шляхом викупу в 2022 р. було продано 4 об'єкти на загальну суму 58,39 млн. грн. [28].

Протягом 2022 р. в Україні було завершено приватизацію 126 об'єктів. Станом на 31.12.2022 р. фактичне надходження коштів до державного бюджету України від продажу об'єктів малої приватизації становило 1712,01 млн. грн.

Протягом І півріччя 2023 р. в Україні: державними органами приватизації на електронні аукціони через електронну торгову систему «Prozorro.Продажі» було виставлено 262 об'єкти малої приватизації; відбулися електронні аукціони з продажу 210 об'єктів; шляхом викупу було продано 4 об'єкти; завершено приватизацію 199 об'єктів; фактичне надходження коштів до державного бюджету від продажу об'єктів малої приватизації становило 1818,08 млн. грн. [29].

З метою мінімізації негативних наслідків, спричинених погіршенням поточної соціально-економічної ситуації внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, та пришвидшення приватизаційних процесів в період запровадження воєнного стану в Україні 28 липня 2022 р. Верховною Радою України було прийнято Закон № 2468-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в

умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» [31], що набрав чинності 19 серпня 2022 р. Прийняття цього Закону [31] усунуло перешкоди і законодавчі заборони продажу об’єктів малої приватизації та надало змогу державним органам приватизації вирішити проблемні питання, які впливали на підготовку до приватизації об’єктів малої приватизації:

– можливість продажу єдиного майнового комплексу державного або комунального підприємства та нотаріального посвідчення договору купівлі-продажу такого єдиного майнового комплексу, незважаючи на наявність заборони відчуження або накладеного виконавцем в процесі виконавчого провадження арешту державного або комунального майна, відсутність згоди кредитора на продаж майна, що перебуває в заставі (іпотеці);

– продаж об’єктів малої приватизації на електронних аукціонах із зниженням стартової ціни (на 50 %) та на аукціонах за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій;

– сплата за об’єкт приватизації на підставі сформованого протоколу про результати аукціону, укладання договору купівлі-продажу після сплати покупцем ціни продажу, що дасть змогу уникнути ризиків щодо несплати коштів за об’єкти приватизації та ненадходження коштів до державного бюджету.

В умовах дії режиму воєнного стану Законом № 2468-IX [31] встановлена така особливість: об’єкти приватизації можуть пропонуватися на продаж за умови отримання державними органами приватизації листа-повідомлення від потенційного покупця про намір приватизації об’єкта, у тому числі який потребує переміщення виробничих потужностей з територій, на яких ведуться бойові дії та (або) існує загроза бойових дій, на безпечну територію. Таким чином, цей Закон [31] дозволить пришвидшити запуск у безпечних регіонах України нових виробничих майданчиків та збільшити надходження до державного бюджету України коштів від приватизації державного та комунального майна.

Кабінет Міністрів України змінив Порядок проведення електронних аукціонів для продажу об’єктів малої приватизації та визначення додаткових умов продажу. Відповідне рішення ухвалили на засіданні Уряду 23 серпня 2022 р. [17], метою якого є спрощення умов проведення приватизації в Україні.

Передбачені наступні новації:

– запровадження повторного електронного аукціону за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій;

– скорочення періоду між аукціонами з 20–35 до 10–15 календарних днів;

– підписання протоколу про результати електронного аукціону шляхом накладання кваліфікованих електронних підписів;

– сплата переможцем електронного аукціону ціни продажу об'єкта приватизації протягом 20 робочих днів з дня формування протоколу про результати аукціону;

– укладення договору купівлі-продажу об'єкта приватизації протягом 25 робочих днів з дня, наступного за днем формування протоколу;

– опублікування органом приватизації в електронній торговій системі наказу про завершення приватизації протягом 10 календарних днів з дня його видання.

Відтак, цей Порядок [17] приводить правила проведення електронних аукціонів у відповідність до Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна». Ці законодавчі зміни сприятимуть процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану, зростанню приватних інвестицій в національну економіку та надходжень коштів до державного бюджету.

03 листопада 2022 р. Верховною Радою України було прийнято Закон № 2719-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу» [32], який набрав чинності 25 листопада 2022 р. Зазначеним Законом [32] розблоковується процес приватизації єдиних майнових комплексів державних та комунальних підприємств, до складу яких входить майно, що обтяжене податковою заставою.

Утім, проблемними залишаються такі питання, які впливають на підготовку до приватизації об'єктів малої приватизації в Україні, є:

– розташування об'єктів на територіях, на яких ведуться активні бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією територіях України;

– неможливість організації проведення господарськими товариствами інвентаризацій державного майна, що не увійшло до їх статутних капіталів, але залишилося на балансах (об’єкти розташовано в районах проведення воєнних (бойових) дій або перебувають на тимчасово окупованій території, в оточенні (блокуванні);

– пропонування органами управління до приватизації підприємств, які не ведуть господарської діяльності, перебувають в процедурі банкрутства, ліквідації, тобто після того, як ці підприємства стали збитковими та непривабливим для потенційних покупців. У зв’язку з цим їх підготовка до продажу потребує значних державних фінансових витрат, оскільки у підприємств відсутні кошти для виготовлення правовстановлюючих документів, проведення аудиту тощо;

– ненадання підприємствами, господарськими товариствами чи балансоутримувачами повної інформації та документів, необхідних для підготовки інформаційних повідомлень про приватизацію об’єктів малої приватизації;

– пропонування органами управління об’єктів, які перебувають у напівзруйнованому, розібраному стані (особливо об’єктів незавершеного будівництва з низьким рівнем будівельної готовності);

– відсутність правовстановлюючих документів на переважну кількість об’єктів, включених до переліків об’єктів малої приватизації, які підлягають приватизації, що унеможливлює здійснення підготовки об’єктів до продажу та виставлення їх на електронні аукціони;

– відсутність коштів у державних органів приватизації на підготовку до приватизації об’єктів малої приватизації [29].

У період з 24.02.2022 р. по 30.06.2023 р. в Україні електронні аукціони з продажу об’єктів великої приватизації не оголошувалися, об’єкти великої приватизації шляхом викупу (відповідно до статті 16 Закону про приватизацію [4]) не продавалися.

Проблемними питаннями великої приватизації в Україні є законодавчі обмеження щодо приватизації об’єктів великої приватизації, які пов’язані з законодавчими колізіями.

Так, Верховною Радою України 28 липня 2022 р. прийнято Закон України № 2468-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» [31], яким, зокрема, внесено зміни до Закону «Про приватизацію державного і комунального майна» [4]. Відповідно до цих змін тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, положення частини другої статті 26 Закону про приватизацію щодо визначення умов продажу об'єктів приватизації не застосовуються, окрім погашення заборгованості із заробітної плати та перед бюджетом (пункт 7^4 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону про приватизацію) [4].

Разом з тим відповідно до статті 19 Закону про приватизацію [4] продаж об'єктів великої приватизації має відбуватися на електронних аукціонах з умовами. Тобто до прийняття Верховною Радою України 30 травня 2023 р. Закону України № 3137-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики» [33] державні органи приватизації утримувалися від виставлення на аукціони з умовами об'єктів великої приватизації.

Цим Законом [33], зокрема, внесено зміни до Закону про приватизацію [4] в частині зняття заборони із застосування положень частини другої статті 26 щодо визначення умов продажу для об'єктів великої приватизації, скасування аудиту, екологічного аудиту, інвентаризації, оцінки об'єкта приватизації (його складових), які підлягають приватизації, що створюють значні корупційні ризики.

Водночас переважна кількість суб'єктів господарювання, управлінська діяльність яких раніше була об'єктом аудиторських досліджень, передані попередніми органами управління до сфери управління ФДМУ з наявною кредиторською заборгованістю, у тому числі із заробітної плати та перед бюджетом, втраченою дебіторською заборгованістю, ресурсами та активами, довготривалими договорами з невигідними для суб'єктів господарювання державного сектору економіки умовами, втраченим земельним ресурсом та

майном, стан утримання та зберігання якого в більшості є незадовільним, відсутнім (неналежним) бухгалтерським обліком, арештованими активами, судовими справами, кримінальними провадженнями тощо.

В Україні контроль за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів та аналіз результатів виконання покупцями взятих зобов'язань органами приватизації здійснюється відповідно до:

– Закону «Про приватизацію державного і комунального майна» (статті 7 та 27) [4];

– Порядку здійснення контролю за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації органами приватизації, затвердженого наказом ФДМУ від 18 жовтня 2018 р. № 1327, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 27 листопада 2018 р. за № 1349/32801 (далі – Порядок № 1327) [34];

– щоквартальних графіків перевірок, затвердженими наказами ФДМУ.

В Україні станом на 30.06.2023 р. на обліку державних органів приватизації перебувало 13806 договорів купівлі-продажу державного майна (за даними бази інформаційно-пошукової підсистеми Фонду державного майна України «Етап-Інвестиційні зобов'язання»), у тому числі:

– 1095 пакетів акцій акціонерних товариств;

– 9675 об'єктів малої приватизації (єдиних майнових комплексів, об'єктів соціально-культурного призначення, окремого майна);

– 3036 об'єктів незавершеного будівництва.

Станом на 30.06.2023 р. в Україні на контролі державних органів приватизації перебувало 676 договорів (з них 609 договорів, за якими здійснюється контроль щодо виконання покупцями приватизаційних умов, 67 договорів, за якими проводиться претензійно-позовна робота щодо їх розірвання та повернення проданих об'єктів у державну власність) [29].

Станом на 31.12.2022 р. на контролі органів приватизації перебувало 643 договори (з них 580 договорів, за якими здійснювався контроль щодо виконання покупцями приватизаційних умов, 63 договори, за яким проводилася

претензійно-позовна робота щодо розірвання та повернення проданих об'єктів у державну власність) [28].

Протягом І півріччя 2023 р. в Україні було взято на контроль 140 договорів, знято з контролю за результатами перевірок, проведених у цьому півріччі та попередніх періодах, 111 договорів.

На виконання взятих зобов'язань власники приватизованих об'єктів (починаючи з 1995 р. за даними бази інформаційно-пошукової підсистеми Фонду державного майна України «Етап-Інвестиційні зобов'язання») забезпечили інвестування у підприємства України – придбані об'єкти приватизації – грошових коштів у сумі 22541,83 млн. грн., 2525,173 млн. дол. США та 72 млн. євро (табл. 2.1), у тому числі протягом І півріччя 2023 р. – 11,368 млн. грн. [29].

Таблиця 2.1

Результати інвестиційної діяльності в рамках приватизаційних процесів в Україні з 1995 р. по 30.06.2023 р.

План до 2024 р.	План на 30.06.2023 р.	Факт на 30.06.2023 р.
За всіма групами договорів купівлі-продажу		
23 531,774 млн. грн.	23 253,295 млн. грн.	22 541,83 млн. грн.
2 025,142 млн. дол. США	2 020,236 млн. дол. США	2 525,173 млн. дол. США
19,26 млн. євро	19,26 млн. євро	72 млн. євро
За договорами купівлі-продажу пакетів акцій		
21 576,562 млн. грн.	21 556,562 млн. грн.	20 564,607 млн. грн.
1 941,098 млн. дол. США	1 938,942 млн. дол. США	2 470,666 млн. дол. США
19,26 млн. євро	19,26 млн. євро	72 млн. євро
За договорами купівлі-продажу об'єктів незавершеного будівництва		
1 158,810 млн. грн.	1 156,202 млн. грн.	1 123,311 млн. грн.
10 тис. дол. США	10 тис. дол. США	27,756 тис. дол. США
За договорами купівлі-продажу об'єктів малої приватизації		
796,402 млн. грн.	540,531 млн. грн.	853,912 млн. грн.
74,044 млн. дол. США	71,294 млн. дол. США	26,751 млн. дол. США

У зв'язку з триваючою повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України та введенням Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 (із змінами) воєнного стану на всій території України, зважаючи на Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану» (із змінами), наказ Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 22 грудня 2022 р. № 309 (із змінами) «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією», а також на

надзвичайно складну ситуацію та загрозу життю і здоров'ю працівників, в окремих областях (Донецька, Луганська, Харківська, Херсонська, Миколаївська, Запорізька) державні органи приватизації не мали можливості у повному обсязі здійснювати контроль за виконанням договірних умов та забезпечити охоплення перевірками 100 % договорів купівлі-продажу.

Згідно із щоквартальним графіком перевірок протягом І півріччя 2023 р. в Україні державними органами приватизації було заплановано перевірити 229 договорів купівлі-продажу державного майна, фактично перевірено 211 договорів, що становить 92,1 % запланованих до перевірки. Перевірки приватизаційних умов за 17 договорами купівлі-продажу станом на 30.06.2023 р. не завершено. Також не проведена перевірка 1 договору купівлі-продажу у зв'язку з поверненням договору до претензійно-позовної роботи щодо його розірвання та повернення об'єкта приватизації у державну власність (подано апеляційну скаргу) [29].

Протягом 2022 р. в Україні згідно із щоквартальними графіками перевірок державними органами приватизації передбачалося здійснити перевірки 521 договору купівлі-продажу державного майна, фактично вдалося перевірити 422 договори, що становить 81 % запланованих до перевірки [28].

Протягом І півріччя 2023 р. в Україні державними органами приватизації перевірено 12 договорів купівлі-продажу пакетів акцій (5,7 % загальної кількості перевірених), 22 договори купівлі-продажу єдиних майнових комплексів (10,4 % загальної кількості перевірених), 58 договорів купівлі-продажу об'єктів незавершеного будівництва (27,5 % загальної кількості перевірених) та 119 договорів купівлі-продажу об'єктів малої приватизації – окремого майна, об'єктів соціально-культурного призначення (56,4 % загальної кількості перевірених). За результатами контролю невиконання умов встановлено за 11 договорами, що становить 5,2 % загальної кількості перевірених договорів.

Протягом 2022 р. було зафіксовано невиконання за 36 договорами, що становило 8,5 % загальної кількості перевірених договорів.

Перелік найбільш поширених порушень умов договорів у розрізі зобов'язань, взятих покупцями, наведено у табл. 2.2 [28; 29].

Таблиця 2.2

Найбільш характерні порушення умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації в Україні

Умови, за якими зафіксовано порушення (невиконання)	Кількість договорів за роками		
	2021 р.	2022 р.	І півріччя 2023 р.
Завершення будівництва та введення об'єкта в експлуатацію	4	14	4
Ненадання документів, що підтверджують стан виконання умов договору	24	8	1
Погашення кредиторської заборгованості та до бюджету усіх рівнів та заборгованості із заробітної плати	1	4	1
Відчуження (передача в заставу) без погодження з органом приватизації	1	4	3
Недотримання термінів державної реєстрації нової форми власності	1	3	1
Переоформлення права забудовника	–	3	–
Відшкодування витрат на проведення оцінки об'єкта	3	2	–
Переоформлення права на земельну ділянку	2	1	–
Порушення терміну розбирання об'єкта	1	1	–
Створення (збереження) робочих місць	1	1	–
Збереження основних видів діяльності підприємства	–	1	–
Здійснення заходів, спрямованих на збереження захисної споруди цивільного захисту	1	–	–
Порушення санітарних, пожежних та екологічних норм	1	–	1
Знос житлового будинку, який розміщено на відведеній для будівництва земельній ділянці	1	–	–
Передача впорядкованої земельної ділянки місцевим органам	1	–	–

Відповідно до вимог Порядку № 1327 [34] у всіх випадках виявлення порушень державними органами приватизації згідно з вимогами чинного законодавства та умовами договору здійснюються заходи з досудового врегулювання спору. У разі не вирішення спору в межах досудового врегулювання державними органами приватизації застосовуються санкції, передбачені законодавством та умовами договорів купівлі-продажу, у тому числі здійснюються дії щодо розірвання договорів купівлі-продажу та повернення відчужених об'єктів у державну власність.

В Україні станом на 30.06.2023 р. за 67 договорами триває претензійно-позовна робота щодо їх розірвання та повернення відчужених об'єктів у державну власність, з них 5 – пакети акцій, 11 – об'єкти малої приватизації (єдині майнові комплекси, окреме майно) та 51 – об'єкти незавершеного будівництва; порушено судові справи про розірвання 2 договорів купівлі-продажу об'єктів незавершеного будівництва (невиконання власниками умов щодо завершення будівництва та введення в експлуатацію об'єктів приватизації) та 1 договору купівлі-продажу окремого майна (несплата за об'єкт приватизації) [28].

Станом на 30.06.2023 р. у власність держави накопичувальним підсумком повернено 387 об’єктів приватизації, з яких 87 – пакети акцій, 64 – об’єкти малої приватизації (єдині майнові комплекси, нежитлові приміщення, окреме майно тощо) та 236 – об’єкти незавершеного будівництва, у тому числі протягом І півріччя 2023 р. розірвано 1 договір купівлі-продажу та повернено у державну власність об’єкт малої приватизації.

У зв’язку з військовою агресією Російської Федерації проти України значна кількість регіональних відділень Фонду державного майна України не мають змоги повною мірою проводити роботу з розірвання договорів купівлі-продажу та повернення об’єктів у державну власність, оскільки знаходяться на територіях активних (можливих) бойових дій, а також на тимчасово окупованих територіях.

Крім того, в Україні з 24 лютого 2022 р. було повністю обмежено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень. З 20 червня 2022 р. загальний доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та роботу сервісу «Стан розгляду справ» у тестовому режимі відновлено, проте у випадку виявлення ознак кіберзагроз доступ до Реєстру або окремих рішень у ньому обмежується. Тому повну інформацію станом на 30.06.2023 р. стосовно переліку об’єктів приватизації, щодо яких проводиться претензійно-позовна робота з розірвання договорів купівлі-продажу та які підлягають поверненню у державну або комунальну власність, коректно відобразити неможливо. Після припинення в Україні воєнного стану зазначена інформація буде відкоригована.

Перелік об’єктів приватизації, повернених у державну власність, які підлягають повторному продажу, станом на 30.06.2023 р. включає 67 об’єктів, з яких 6 – пакети акцій, 3 – об’єкти малої приватизації (єдині майнові комплекси, окреме майно) та 58 – об’єкти незавершеного будівництва. З урахуванням заходів, здійснених у попередні періоди, станом на 30.06.2023 р. накопичувальним підсумком повторно продано 260 об’єктів, у тому числі 50 пакетів акцій, 33 об’єкти малої приватизації (єдині майнові комплекси, окреме майно), 177 об’єктів незавершеного будівництва. Протягом І півріччя 2023 р. повторний продаж об’єктів не здійснювався. Загальна сума коштів, отриманих

від продажу повернених державі об’єктів, накопичувальним підсумком становить 263,571 млн. грн. [29].

Таким чином, підсумовуючи, слід зазначити, що основними проблемами, які перешкоджають процесу приватизації об’єктів державної і комунальної власності в Україні є:

– недосконалість нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері приватизації;

– неможливість організації проведення господарськими товариствами інвентаризацій державного майна, що не увійшло до їх статутних капіталів, але залишилося на балансах (об’єкти розташовано в районах проведення воєнних (бойових) дій або перебувають на тимчасово окупованій території, в оточенні (блокуванні);

– неможливість у повному обсязі здійснювати державний контроль за виконанням умов договорів купівлі-продажу об’єктів приватизації через запровадження воєнного стану;

– ненадання підприємствами, господарськими товариствами чи балансо-утримувачами повної інформації та документів, необхідних для підготовки інформаційних повідомлень про приватизацію об’єктів малої приватизації;

– пропонування органами управління до приватизації підприємств, які перебувають на межі банкрутства, є збитковими та непривабливим для потенційних покупців;

– утримання державних органів приватизації від виставлення на аукціони з умовами об’єктів великої приватизації;

– доступ до інформаційного пакета об’єкта великої приватизації й відомості про потенційних покупців відносяться до конфіденційної інформації та не підлягають розголошенню до завершення аукціону, зняття заборони щодо визначення умов продажу для об’єктів великої приватизації, скасування аудиту, екологічного аудиту, інвентаризації, оцінки об’єкта приватизації (його складових), які підлягають приватизації, що обмежує можливості здійснення громадського контролю і моніторингу за процесом приватизації, а також створюють значні корупційні ризики.

2.2. Зарубіжний досвід реалізації державної політики в сфері приватизації

Приватизація держмайна стала одним з наріжних каменів соціально-економічних реформ як в розвинених країнах, так і в країнах з перехідною економікою, в тому числі в Україні. Її роль у формуванні підвалин ринкової економіки, створенні критичної маси ефективних приватних власників є незаперечною. За своїми розмірами державний сектор України є одним з найбільших в Європі і водночас одним з найменш ефективних. Тому вивчення досвіду окремих зарубіжних країн щодо публічного управління в сфері приватизації є підставою для визначення напрямів удосконалення державної приватизаційної політики в Україні.

Процеси приватизації охопили європейські розвинені країни упродовж 1980–1990-х рр. Уряди цих країн спрямували свої зусилля на те, щоб нейтралізувати негативні наслідки попередньої політики націоналізації, яка активно проводилася в ході та після Другої світової війни. Спочатку за рахунок націоналізації вирішувалися питання воєнної мобілізації економік, потім – відбудови зруйнованих підприємств. У руках держави опинилися основні стратегічні об’єкти країн – військово-промисловий комплекс, металургія, енергетична сфера і головні інфраструктурні галузі. Масштабний державний сектор почав значно обмежувати рівень ефективності національних економік, він став непосильним тягарем для державних бюджетів.

Єдиним виходом з цього було визнано проведення роздержавлення економіки. Тому уряди більшості європейських країн змушені були розпочати масову приватизацію стратегічних та інфраструктурних об’єктів. Приватизація була поліваріантною як за формами проведення, так і за моделюванням прав власності. Вона являла собою перехід власності від держави до приватних осіб на умовах повного продажу державних підприємств приватним особам або продажу частини активів і делегування прав з розпорядження державним майном.

Процедура приватизації великих державних підприємств здійснювалась в три основних етапи:

1. Зміна юридичного статусу шляхом реорганізації підприємств в господарські (акціонерні) товариства. На Заході цей етап був часто пов'язаний зі збереженням форми державної власності і відмовою від дотацій на покриття збитків фірм, а також перенесенням відповідальності за результати фінансової чи економічної діяльності на саме підприємство і його керівництво. Як правило, даний етап є першим кроком на шляху до повної приватизації.

2. Реструктуризація великих державних підприємств; виділення з їх складу дочірніх підприємств і філіалів; побудова холдингових вертикальних моделей управління, де координація структурних підрозділів здійснюється лише на стратегічному рівні шляхом регулювання фінансових відносин і реалізації системи взаємної участі.

3. Нарешті, власне денаціоналізація, тобто продаж підприємства в цілому або більшої частини його акцій. Юридично даний етап є завершальним, якщо в приватну власність переходить більше половини акцій підприємства. Але з економічної точки зору, за умови розпорошення акцій між великою кількістю дрібних акціонерів, держава могла зберегти контроль за діяльністю такого підприємства і за істотно меншої частки акцій [35].

В окремих країнах з метою зменшення сили приватного капіталу як такого вживались досить жорсткі заходи (наприклад, у Франції та Італії). У цьому випадку уряди не застосовували додаткові обмеження для іноземних інвесторів. В інших країнах, де умови участі у приватизації національного капіталу були більш лояльними, уряди вдавалися до встановлення додаткових обмежень для іноземного капіталу (наприклад, Велика Британія). Всі країни-члени Європейського Союзу (ЄС) блокували проникнення у свої економіки капіталу з країн, що не входили до складу ЄС. Вплив держави на постприватизаційну діяльність підприємств забезпечувався за рахунок збереження у державній власності контрольного пакета акцій, або встановлення спеціальної «золотої акції».

Розглянемо досвід реалізації державної політики в сфері приватизації окремих зарубіжних країн.

Досвід Великої Британії. Досвід Великої Британії є визнаним у світі еталоном проведення приватизації стратегічних та інфраструктурних секторів економіки.

Ініціатором проведення масштабної приватизації в країні виступила консервативна партія, очолювана М. Тетчер. Уряд М. Тетчер поставив перед собою досить радикальне завдання – забезпечити повне зі 100-відсотковою глибиною переведення найбільших компаній у приватну власність. Для цього проводилася передприватизаційна реструктуризація компаній, під час якої за рахунок бюджету здійснювалося їх оздоровлення і окремі заходи щодо збільшення привабливості для інвесторів. Спеціальні стимули для залучення стратегічних інвесторів не застосовувалися. Уряд при продажу об'єктів не ставив перед собою мету – одержання найбільшої ціни.

Акції підприємств продавалися переважно на Лондонській фондовій біржі. Широко використовувалися такі способи приватизації, як пільговий викуп акцій менеджерами компаній та працівниками. Для працівників підприємств передбачався пільговий продаж до 10 % акцій.

Здійснювались і прямі договірні продажі за фіксованими цінами зацікавленим національним інвесторам. Механізм приватизації містив спеціальні важелі для масового залучення до приватизації дрібних інвесторів (у деяких компаніях їх частка сягала 50 %). Спеціальні пакети акцій виділялися для поширення серед населення, їх продавали за бонуси, ваучери і вроздріб.

Орієнтуючись на 100-відсоткову глибину приватизації, уряд особливу увагу приділив створенню спеціальної системи державних регуляторних органів, покликаних забезпечити ефективний контроль держави над діяльністю компаній після приватизації. У механізм приватизації з цією ж метою введено інститут «золотої акції» (винахід англійської приватизаційної практики), який виконував роль важеля для збереження керованості компаній у перехідний період.

«Золота акція» діяла впродовж певного періоду і давала можливість встановлювати такі загальні обмеження: заборона одній особі володіти понад 15 % голосуючих акцій, заборона на заміщення призначеного урядом директора, обмеження на відчуженість значної частини активів компанії (понад

25 %), заборона на добровільне закриття або розпуск компанії. У частині регулювання допуску іноземних інвесторів «золота акція» передбачала введення обмежень на розмір пакета акцій, що міг бути придбаний у власність іноземними інвесторами (не більше 15 %). Обмеження стосувалися також участі іноземців у керівництві приватизованих компаній. Головою компанії міг бути призначений тільки громадянин Великої Британії [36, с. 13].

Досвід Італії. Під час масової приватизації, що розпочалася в Італії в 1992 р., законодавством передбачалися загальні заходи для обмеження приватного капіталу без поділу на вітчизняний та іноземний.

За Декретом № 75 від 31 січня 1994 р. стосовно окремих підприємств у сфері оборони, телекомунікацій, транспортному та енергетичному секторах держава одержала право накладати трирічне вето на передачу 10 % і більше акцій одному акціонерові. Державі надавалися повноваження забороняти ліквідацію підприємств і продаж їх за кордон.

Законом № 474 від 30 червня 1994 р. введено обмеження максимальної кількості акцій, яку може придбати один акціонер або група акціонерів у сфері оборонної промисловості, виробництві засобів зв'язку, енергетиці, банківській справі, страхуванні. Розмір пакета обумовлювався в кожному конкретному випадку окремо. За державою було закріплено право приймати остаточне рішення щодо стратегічних питань діяльності компаній (через механізм «золотої акції»). Не підлягали приватизації монополії, державні концесії та держпідприємства, що перебували у скрутному становищі, де необхідні були різноманітні форми втручання держави для виведення їх з кризи.

Схема приватизації припускала закріплення принципу «стабільного ключового ядра акціонерів», об'єднаних спільними стратегічними інтересами і які володіють найбільшим пакетом акцій. На відміну від італійських акціонерів, решта могла перепродувати акції, отримані в процесі приватизації.

Далі умови інвестування для італійських та інвесторів з країн ЄС були пом'якшені. Проте обмеження для інвесторів з держав – не членів ЄС й дотепер залишаються жорсткими. Є чимало секторальних обмежень для сфер,

пов’язаних з національною безпекою, особливими секторами, визначеними Положеннями ЄС (повітряна і морська навігація), а також для інших галузей – туризм, розробка надр тощо [36, с. 13–14].

Досвід Франції. У Франції при проведенні приватизації основна увага також приділялася обмеженню сили приватного капіталу без поділу на національних та іноземних інвесторів. Регулювання доступу було введено тільки для іноземного капіталу з країн – не членів ЄС.

Законом № 923 від 19 червня 1993 р. визначена межа в 20 % на придбання акцій інвесторами з країн – не членів ЄС, причому це стосувалося і початкової пропозиції під час приватизації, і наступних продажів. Передбачалися такі винятки: обмеження могли бути усунені в разі існування фінансової, комерційної або промислової угоди між інвестором і компанією, контрольованою державою; межа розміру корпоративних прав могла бути знижена до 5 % з міркувань національної безпеки.

Для того щоб приватизовані підприємства управлялися ефективно і було збережено контроль держави, Закон вимагав продажу на відкритому ринку обмеженого пакета акцій виключно для групи стабільних акціонерів (GSS – group of stable shareholders). GSS відбиралися за допомогою тендера. Інвестори, які бажали увійти до GSS, зверталися в Комісію з приватизації, яка формувала переліки стабільних акціонерів. GSS купували акції за номіналом, акції заборонялося перепродувати впродовж 18–36 місяців, а протягом наступних трьох років – тільки офіційно затвердженим покупцям. Зазвичай члени GSS володіли від 0,5 % до 5 % акцій кожний, загальний пакет акцій становив від 15 % до 30 %. Участь іноземних інвесторів у складі GSS не обмежувалася.

Цей Закон запроваджував «золоту акцію», що надавала державі право: підтверджувати склад інвесторів; обмежувати продаж активів; призначати одного або двох членів правління компанії як спостерігачів (без права голосу). На практиці «золота акція» була застосована при приватизації лише 4 компаній.

Досить лояльне законодавство у сфері інвестування і приватизації призвело до того, що у Франції сформувався високий рівень присутності

іноземного капіталу. На його частку приходиться близько 40 % акцій французьких підприємств. На цей час таке становище почало сприйматися суспільством як ризик для національних інтересів.

Після завершення приватизації державних секторів активізувався процес «вирівнювання» інвестиційного поля в рамках ЄС. Уряди європейських країн послідовно почали усувати перепони, що утворилися в інвестиційній сфері в процесі роздержавлення. З боку ЄС були висунуті вимоги про цілковиту ліквідацію інституту «золотої акції» та усунення існуючих обмежень для доступу іноземних інвестицій. Характер систем регулювання іноземних інвестицій у європейських країнах почав наближатися до проголошених міжнародними угодами ліберальних стандартів [36, с. 14; 37].

Досвід Польщі. У 1990 р. польська держава володіла 8453 підприємствами. Це майже втричі більше, ніж зараз є в Україні. Завдяки успішній приватизації у державній власності залишилися лише кілька десятків. Згідно з даними, опублікованими у вересні 2020 р. польським урядом, у Польщі є всього 30 державних підприємств.

Політика приватизації державних підприємств була одним із елементів «шокової терапії». Тогочасна польська економіка, заснована на державній власності та централізованому плануванні, після падіння комуністичного режиму опинилася на межі колапсу. Єдиним виходом було роздержавлення часто неефективних підприємств і поступовий перехід до ринкової економіки.

Частину з них довелося закрити одразу. Протягом перших 5 років таким чином ліквідували майже 1,4 тис. найменш перспективних держпідприємств. Впродовж наступних 20 років ліквідували ще близько 500.

Важливими пунктами «шокової терапії», які дозволили державним підприємствам перейти до ринкової економіки, стала відмова держави від пільгових позик і дотацій та дозвіл на банкрутство неефективних підприємств. Тому, закономірно, з ринку пішли ті фірми, які не генерували прибутку та були економічно не вигідними ні для держави, ні для приватних інвесторів. Решту підприємств приватизували, активно залучаючи іноземний капітал. Це

дозволило не лише забезпечити надходження до бюджету, а й позбутися величезного баласту неефективних і неприбуткових підприємств [38].

У Польщі успіх роздержавлення і приватизації значною мірою залежав від:

– активної участі іноземних інвесторів у приватизаційних торгах. Мали місце приклади, коли за акції привабливих для іноземного інвестора підприємств виплачувались десятки, а то і сотні мільйонів доларів (придбання Познанського фармацевтичного підприємства POLFA обійшлось іноземним інвесторам у понад 200 млн. дол.). Це свідчило про те, що в процесі оцінки майна, що підлягало роздержавленню, у Польщі застосовувались реальні міжнародні ціни;

– оцінка майна підприємств здійснювалася під контролем правоохоронних органів, Національної контрольної палати та широкого висвітлення його у періодичних виданнях. Тому зловживання у цій сфері мали скоріше характер винятків, аніж правил;

– здійснення нагляду за діяльністю державних підприємств, а також процесами їх роздержавлення з боку засновницьких органів. Передусім цю важливу роль виконували воєводи (глави воєводських адміністрацій);

– створення одночасно з новими приватними також нових державних підприємств. Антимонопольне відомство, розділивши деякі державні підприємства на дрібніші, сприяло утворенню нових 400 державних підприємств. Окрім того, понад 200 бюджетних установ перетворювалась, деякі на державні підприємства, тобто державні підприємства ставали суб'єктами ринкових відносин разом з приватними й колективними;

– застосування з перших років трансформації відносин власності механізму банкрутства, що практично було відсутнє в Україні. Так, на початку 1999 р. майже 1200 польських підприємств перебували в стані ліквідації або банкрутства. Ліквідації підлягали збиткові державні підприємства.

Рішення про ліквідацію приймав власник майна – Державна скарбниця. Згідно з польським законодавством підприємство підлягало ліквідації, якщо воно було збитковим упродовж 6 місяців підряд, більше половини вартості

майна підприємства становили частки в інших товариствах та облігації або більше його половини було віддано в оренду. Внаслідок ліквідації неефективних державних підприємств, землі, будівлі, машини й обладнання, транспортні засоби викуплялись ефективно діючими підприємствами. У разі тривалої несплати боргів або якщо вартості майна підприємства не вистачало для сплати усіх боргових зобов'язань, оголошувалося банкрутство;

– індивідуального підходу до кожного об'єкта приватизації. Питання щодо черговості приватизації підприємства та реструктуризації вирішувались на основі певної моделі приватизації, яка реструктуризацію залишала для нового власника або реструктуризація підприємств здійснювалася до приватизації;

– зацікавленості населення у приватизаційних процесах. Програма національних інвестиційних фондів дозволила створити 15 фондів, до яких передавались акції 512 товариств Державної скарбниці. Ці акції було допущено до публічного котирування на Варшавській біржі цінних паперів, при цьому майнові сертифікати замінювалися на 15 акцій фондів. Реальні акції акціонерних товариств, які перебували «на руках» польських громадян, котирувалися на Варшавській біржі й мали реальну ціну, яка змінювалася залежно від біржової кон'юнктури, внаслідок чого населення було зацікавленим учасником приватизації [39, с. 109–110].

Найпоширенішим методом роздержавлення у Польщі була безпосередня приватизація. До неї допускалися невеликі підприємства з кількістю працюючих до 500 осіб, із річним прибутком до 6 млн. дол. США і балансовою вартістю фондів – до 2 млн. дол. США. Вона проводилась трьома способами:

– через продаж майна підприємства, що передбачав передання контролю над ним вітчизняному або зарубіжному інвестору шляхом тендеру або переговорів на основі громадського запрошення (до 300 підприємств);

– через внесення майна підприємства до новоствореного господарського товариства. На 1997 р. у такий спосіб було приватизовано майже 100 державних підприємств, половина з них – за участю іноземних інвесторів;

– через надання майна підприємства в платне користування господарському товариству, яке повинно було мати серед акціонерів не менше 50 % працівників даного підприємства (понад 1000 державних підприємств) [39, с. 110].

До 2015 р. прибуток держави з продажу майна склав понад 153 млрд. польських злотих (45,6 млрд. дол. США).

Досвід Польщі показує, що приватизовані підприємства в умовах ринкової економіки працюють значно ефективніше. Показовим є приклад придбання у 1991 р. невеликої державної польської автомобільної компанії FSM італійським автоконцерном Fiat. Після приватизації Fiat реорганізував методи управління FSM, робочу етику та зробив акцент на якості автомобілів. Підприємство почало активно розвиватися та нарощувати виробництво. В результаті автомобільна індустрія в Польщі почала стрімко зростати. Тепер завод в середньому виробляє 270 тис. авто на рік, більшість з яких йде на експорт.

Інший приклад – державна Telekomunikacja Polska, яка належала Мінзв'язку після поступового переходу до приватних інвесторів стала найбільшим оператором мобільного зв'язку в Польщі, що обслуговує 16,696 млн. клієнтів (2016 р.) [38].

Досвід Грузії. Як і в багатьох інших країнах, у Грузії приватизація почалася з малих об'єктів. З 1993 р. по 1998 р. було приватизовано 12860 малих підприємств і об'єктів. На цьому мала приватизація в цілому була завершена.

Однак мала приватизація в Грузії майже не принесла значних доходів до бюджету. Великі підприємства вважалися «стратегічними» і далі залишалися у власності держави.

Системні реформи у Грузії почалися у 2004 р. Стартувала велика приватизація, яка відбувалася через прозорі аукціони, а не корупційні схеми «для своїх», як це було раніше. Якщо в 2001–2003 рр. приватизація приносила не більше ніж 1 % доходів консолідованого бюджету, то в 2005–2007 рр. її внесок в держбюджет виріс до 10,7–12,9 %.

У 2005 р. доходи від приватизації в Грузії досягли 231,4 млн. дол. США і продовжували зростати. Для порівняння, бюджет Грузії у 2004 р. складав близько 400 млн. дол. США.

Основними покупцями великих об’єктів стали іноземні інвестори. Наприклад, американська Basel Group наприкінці 2004 р. придбала за 15 млн. дол. США Крцаніську урядову резиденцію.

У 2006 р. АТ «Об’єднана телекомунікаційна компанія» (найбільший в країні оператор фіксованого зв’язку), продали за 90 млн. дол. США дочірній компанії казахстанського банку TuranAlem. Тоді ж казахстанський «Казтрансгаз» придбав за 12,5 млн. дол. США активи тбіліської газорозподільної компанії «Тбілгаз», яка на той час перебувала в стані банкрутства.

Від поділу на стратегічні і нестратегічні підприємства у Грузії вирішили відмовитись.

У 2007 р. швейцарська Multiplex Solutions виграла аукціон з приватизації тбіліського водоканалу і ще кількох об’єктів. Новий власник заплатив 85,7 млн. дол. США, взявши на себе зобов’язання інвестувати в їх подальший розвиток ще 350 млн. дол. США.

У Грузії максимально зменшили контакт чиновників із населенням, зробивши послуги електронними. Прозорість приватизаційних аукціонів та максимальне розкриття інформації про об’єкти приватизації в Грузії дозволяє потенційним інвесторам сформувати справедливу ціну, а державі – залучити максимальну кількість учасників аукціону та отримати більший дохід. Контроль громадськості за процесом аукціону також дозволяє нівелювати й зменшити корупційні ризики.

Окрім успішної приватизації в Грузії провели низку ліберальних реформ, які сприяли залученню інвестицій і покращенню інвестиційного клімату. Зокрема, прийняти новий Податковий кодекс, який замість 22 податків передбачав лише 9. Згодом їх скоротили до 6. Також Грузія відмовилася від практики надання податкових пільг, а також зняла всі обмеження на валютний обіг.

Згідно з доповіддю «Ведення бізнесу» Світового банку, в 2004–2007 рр. Грузія стала найреформованішою країною в світі. За цей час вона піднялася з 137 на 11 місце в рейтингу країн за легкістю ведення бізнесу, випередивши Німеччину і Францію [38].

Досвід Словаччини. Економічна ситуація у Словаччині дуже нагадувала Україну в 1990-х рр. За кілька років після повалення комуністичного режиму в Словаччині у 1989 р. уряд ініціював першу хвилю приватизації держпідприємств. Однак насправді це була не приватизація, а передавання впливу на підприємства конкретним, наближеним до влади, особам. Таким чином продали понад половину з 60 найбільш прибуткових підприємств. Більше того, угоди укладалися за заниженими цінами, а до фінансування залучалися державні банки, що погіршували ситуацію і в цьому секторі.

До «приватизації» не допускали іноземних інвесторів, аргументуючи це тим, що вони приведуть підприємства до занепаду. Нові власники часто виводили з великих промислових компаній цінні активи, залишаючи їх банкрутами [40].

У 1998 р. сформований новий уряд Словаччини ініціював здійснення економічних реформ, зокрема почали із головної на той час проблеми – неефективних державних банків. Новому уряду вдалося створити умови для приходу іноземного капіталу.

Таким чином, три найбільших державних банки, які у 1998–1999 рр. були на межі банкрутства, отримали реструктуризацію заборгованості перед бюджетом та залучили інвестиції з Австрії, Німеччини та Італії.

Наприклад, частка проблемних кредитів банку Všeobecná úverová banka (VUB) перевищувала 50 %. Після реструктуризації вона зменшилася до 18 %. У 2001 р. VUB придбала італійська банківська група Intensa. Через рік після реформ всередині банку консолідований чистий прибуток VUB зріс майже на 60 %. Згодом банк отримав багато престижних нагород і став одним з найбільших у Словаччині.

Паралельно відбувалася приватизація і в інших секторах економіки. Приватні інвестиції залучали в таких галузях як телекомунікації, енергодистриб'юторські компанії, газопостачання та енергогенерації. Серед покупців державних активів були компанії – Enel (Італія), GDF Suez (ENGIE) (Франція), Deutsche Telekom (Німеччина) та інші. Це був переломний момент,

оскільки протягом 1994–1998 рр. тільки одна іноземна компанія придбала об'єкт у Словаччині, тоді як наближені до влади місцеві бізнесмени приватизували понад 400 об'єктів.

Згодом уряд Словаччини ініціював масштабні реформи, які призвели до швидкого злету економіки. Головним чином це була податкова реформа, яка стимулювала прихід іноземних інвесторів у країну.

У Словаччині під час податкової реформи ліквідували 21 податок з прямих доходів. Було запроваджено систему оподаткування за єдиною ставкою – 19 % для податків на прибуток та на додану вартість, підписані міжнародні угоди про уникнення подвійного оподаткування з багатьма країнами. Вигідні умови і передбачуваність в адмініструванні (зміни до Податкового кодексу вносилися після 4–6 місяців ретельного обговорення з експертами і узгодження з усіма стейкхолдерами) сприяли залученню великих іноземних інвесторів у Словаччину.

За даними Державної агенції з інвестицій та торгівлі (SARIO), протягом 2003 р. було підписано 22 інвестиційні угоди на 1,55 млрд. дол. США, а в 2004 р. – ще 47 на суму 2,26 млрд. дол. США. В країну почали заходити великі автомобільні корпорації, які будували тут свої заводи і розширювати виробництво.

Наприклад, завод Volkswagen, який працював у Словаччині з початку 1990-х рр., почав збільшувати обсяги виробництва та лінійку випуску авто. Такі інвестиції створюють тисячі робочих місць. На заводі працює понад 12 тис. робітників. Volkswagen інвестував понад 1,5 млрд. дол. США у технології та обладнання, що дозволило суттєво наростити обсяги виробництва: у 2016 р. було вироблено 388 тис. автомобілів.

У регіон почали заходити й інші автовиробники – KIA розпочала будівництво першого заводу в Європі саме у Словаччині. PSA Peugeot Citroën також почав зводити завод. Зараз автомобільна промисловість є найбільшою індустрією в Словаччині з часткою 12 %, а країна займає 7 місце серед країн Європейського Союзу за обсягом виробництва автомобілів.

Крім того, нові заводи в країні будували й такі гіганти, як Samsung (на півдні Словаччини в місті Галант у 2002 р.) та Sony (Нітра, 2007–2008 рр.).

На кінець 2018 р. у Словаччині було лише 46 державних підприємств, що свідчить про те, що для успішної економіки держава має створити умови для ефективного залучення приватних інвестицій, забезпечення прогнозованості та стабільності – «правила гри» для інвесторів не можуть часто змінюватися, а не концентрувати бізнес у своїх руках [38].

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене слід зазначити, що основними напрямами державної політики щодо проведення ефективної приватизації в зарубіжних країнах були: відмова держави від пільгових позик і дотацій та проведення ліквідації (банкрутства), реструктуризації збиткових й неефективних державних підприємств, забезпечення умов для чесного та прозорого процесу приватизації; створення спеціальної системи державних регуляторних органів, покликаних забезпечити ефективний контроль держави над діяльністю підприємств до та після приватизації; прозорість приватизаційних аукціонів та максимальне розкриття інформації про об’єкти приватизації; контроль громадськості за процесом аукціону; забезпечення прогнозованості та стабільності – «правила гри» для інвесторів не можуть часто змінюватися; створення сприятливих умов для залучення інвестицій, зокрема скорочення кількості податків (у Грузії із 22 до 6, у Словаччині ліквідували 21 податок з прямих доходів), впровадження системи єдиного податку, уникнення подвійного оподаткування з багатьма країнами відповідно до підписаних міжнародних угод, зняття всіх обмежень на валютний обіг.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ПРИВАТИЗАЦІЇ

3.1. Пріоритетні напрями удосконалення державної політики у сфері приватизації в Україні

Приватизація державного майна стала одним з наріжних каменів соціально-економічних реформ в Україні. Її роль у формуванні підвалин ринкової економіки, створенні критичної маси ефективних приватних власників, є в теорії публічного управління незаперечною. Проте завдання приватизації, які власне звузилися до суто фіскальних, а непослідовність і непрозорість приватизаційних процесів, їх значна політизація надали серйозного підґрунтя для неоднозначної оцінки з боку експертів, політиків, представників громадянського суспільства, створюють передумови для політичного протистояння, що, зрештою, перешкодило формуванню коректної приватизаційної стратегії.

Як наслідок, перебіг приватизаційних процесів в Україні характеризується неефективною державною політикою в сфері приватизації. Країна так і не побачила реалізації задекларованих принципів економічної ефективності та соціальної справедливості.

По суті неефективність державної політики в сфері приватизації держмайна виразилась у:

– відстороненні органів державного управління від директивних методів впливу на соціально-економічні пропорції формування цивілізованого внутрішнього ринку, ринку праці (зайнятості населення);

– практичній відсутності стратегії реформування відносин власності в цілому та у виробничому секторі економіки зокрема;

– допущенні до приватизації підприємств, що складали ядро національної і соціальної безпеки;

– неврахуванні міжгалузевих зв’язків в економіці;

– нерозвиненості (слабкості) інституційних механізмів ринкового регулювання економіки;

– неефективності протидії поширенню схем тіньової приватизації;

– недостатній прозорості прийняття рішень щодо приватизації, зокрема стратегічних підприємств і підприємств-монополістів, які є основою економічного розвитку та національної безпеки держави [41].

У результаті в Україні досі не проведена структурна реформа, не приведена нині діюча економічна (промислова) система до вимог і потреб внутрішнього ринку, досі не склалася ефективна інституційна система, яка б забезпечувала оптимальне використання національного економічного потенціалу та могла б стати основою суспільного консенсусу щодо стратегічних завдань соціально-економічного розвитку. Це значною мірою змарнувало потенціал інвестиційної привабливості, закладений демократичним оновленням української держави.

За даними Єдиного реєстру об’єктів державної власності, станом на 01 січня 2023 р. в Україні обліковувалося 3352 суб’єкти господарювання державного сектору економіки (державні підприємства), з них 1752 держпідприємства (52 %) не здійснювали господарської діяльності. Із працюючих суб’єктів господарювання 858 підприємств не приносили державі прибутку, управління державним майном визнано неефективним щодо 68 % суб’єктів господарювання, 23 % – задовільним та лише стосовно 9 % – ефективним [29].

Критично низькі якість та ефективність управління в державному секторі України свідчать, що система управління потребує суттєвого вдосконалення в напрямі оптимізації розміру й структури державного сектору у спосіб приватизації та підвищення ефективності управління об’єктами, які мають залишитися в державній власності.

Зокрема, протягом 2023 р. було виконано значну роботу щодо вдосконалення законодавчої бази з питань управління об’єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави, активізації процесів приватизації та виведення їх на якісно новий рівень.

Так, Верховною Радою України 30 травня 2023 р. було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики» № 3137-IX, який набув чинності 22 червня 2023 р. [42]. Метою цього Закону [42] є реорганізація територіальних органів Фонду державного майна України у регіональні відділення без статусу юридичних осіб з необхідним обсягом повноважень, визначеним положенням про регіональні відділення (представництва), зміна процедури призначення та звільнення заступників Голови Фонду державного майна України. Перехід до діяльності регіональних відділень без статусу юридичної особи дозволить функціонувати Фонду державного майна України як цілісній юридичній особі, що сприятиме: посиленню інституційної спроможності Фонду державного майна; оптимізації адміністративних, кадрових й інших ресурсів для можливостей більш ефективно виконувати свої повноваження у сфері управління державними активами, посиленню та вдосконаленню системи аналізу ризиків, розробці нових ІТ-рішень; оновленню кадрового потенціалу; створенню єдиного підходу до системи добору кадрів, системи стратегічного управління, інформаційної політики, формування ефективної комунікації.

11 квітня 2023 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» № 3037-IX, який набув чинності 06 травня 2023 р. [43]. Цим Законом [43] забезпечується подальше вдосконалення законодавчого регулювання питань припинення державних підприємств, деталізується процедура припинення таких підприємств, визначаються процедура призначення ліквідаторів, кваліфікаційні вимоги до них та засади контролю за їх діяльністю, врегульовується питання фінансування ліквідації підприємств та передбачається можливість продажу арештованого державного майна. Реалізація норм цього Закону [43] запровадить механізм самофінансування процедури ліквідації, що сприятиме економії бюджетних коштів, а також дасть змогу погасити борги непрацюючих підприємств перед держбюджетом та працівниками.

З метою приведення норм Бюджетного Кодексу України у відповідність до положень Закону України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» та усунення неузгодженостей в законодавстві було розроблено проєкт Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» (реєстр. № 9387 від 15.06.2023 р.) [44].

Цим законопроєктом [44] передбачається внесення до Бюджетного кодексу України змін, які дадуть змогу зараховувати до Державного бюджету України та використовувати кошти, отримані від реалізації майна державних підприємств (об'єктів припинення). Також законопроєктом пропонується визначити в законодавстві термін «керуючий припиненням», внести до законодавства інші техніко-юридичні та лінгвістичні правки для усунення розбіжностей. Законопроєкт [44] прийнято Верховною Радою України за основу із скороченням строку підготовки 13 липня 2023 р. № 3251-IX.

Варто зазначити, що прийнятий Закон «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» № 3037-IX [43] ввів у правовідносини нового учасника – керуючого припиненням, який з моменту свого призначення набуває повноважень керівника державного підприємства. Запропоновані законопроєктом [44] зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» щодо зазначення в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань інформації про керуючого припиненням узгоджуються з наступними положеннями Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 р. щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація):

– пунктами 8 та 10 преамбули, якими встановлено, що основні документи компанії повинні бути розкриті для того, щоб треті сторони змогли з'ясувати їх вміст та іншу інформацію, що стосується компанії. Зацікавлені сторони повинні мати можливість отримати з реєстру копію таких документів та відомостей як в паперовому вигляді так і електронними засобами;

– статті 14 «Документи і дані, що підлягають розкриттю компаніями», якою передбачено, що держави-члени вживають заходів, необхідних для забезпечення обов'язкового розкриття компаніями принаймні таких документів і даних, зокрема, про призначення ліквідаторів, дані стосовно них та їхні відповідні повноваження, якщо тільки такі повноваження прямо та виключно не передбачені законом або статутом компанії;

– статті 16 «Розкриття в реєстрі», якою, зокрема, встановлено, що держави-члени забезпечують, щоб розкриття зазначених у статті 14 документів та інформації здійснювалося шляхом їх опублікування в реєстрі [45].

Таким чином, з метою подальшої реалізації державної політики сприяння розвитку приватизації в Україні вважаємо за необхідне прискорити прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України», в цілому схваленого за основу Верховною Радою України 15 червня 2023 р. [44], що створить правову основу для закріплення механізмів фінансування процесу припинення державних підприємств в бюджетному законодавстві, припинення державних підприємств за рішенням суб'єкта управління на основі принципів законності, відкритості та прозорості, сприятиме наближенню законодавства України до законодавства та стандартів Європейського Союзу.

Затримка з ухваленням оновленого переліку об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, ставить під загрозу виконання поставлених завдань щодо наповнення державного бюджету. Разом з тим приватизація підприємств, що є основою національної економіки, зокрема підприємств, які мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави, потребує більш виваженого ставлення. Плани приватизації об'єктів мають спиратися на всебічний аналіз цілей, результатів і наслідків приватизації кожного з об'єктів.

З метою підвищення ефективності приватизації та оптимізації державного сектору економіки України, спроможного забезпечити виконання державою своїх основних функцій, національну і економічну безпеку, необхідно:

– переглянути перелік об’єктів права державної власності, що не підлягають приватизації, з позицій їхньої ролі в реалізації модернізаційної стратегії держави на відповідних напрямах;

– нормативно визначити критерії виявлення підприємств, які мають суттєве економічне та (або) соціальне значення у масштабах держави чи окремого регіону (місцевості) та потребують у зв’язку із цим спеціальних підходів до їхньої приватизації чи управління;

– здійснити продаж пакетів акцій, володіння якими не дає державі змоги впливати на роботу підприємств;

– забезпечити використання програмно-цільового підходу до приватизації державних об’єктів ключового комплексу стратегічних галузей з метою запобігання ризиків для розвитку економіки та безпеки держави, створення умов для ефективного розвитку підприємств після приватизації;

– визначення незалежної процедури оскарження. Важливо забезпечити розгляд спорів (скарг) про приватизацію без дорогих і тривалих судових проваджень – для цього потрібен незалежний апеляційний орган;

– забезпечити розробку та запровадження ефективної стратегії комунікації з питань приватизації. Ця стратегія повинна бути орієнтована на вітчизняних та іноземних інвесторів, а також на міжнародні інвестиційні банки та установи;

– розроблення стратегії демотивації та позбавлення стимулів у місцевих рад до збереження державних підприємств. Сюди слід віднести скасування державної допомоги та участь державних підприємств у конкуренції, інформування місцевих рад про переваги приватизації. Це передбачає спрощення діалогу та поширення успішного досвіду інших країн;

– нарощування потенціалу Фонду державного майна України. Збільшення ресурсів, навичок та навчання працівників ФДМУ для забезпечення його належного функціонування, включно зі створенням технічних, фінансових та організаційних портфоліо великих державних підприємств з подальшим опублікуванням на сайті ФДМУ разом із запланованим графіком приватизації та наданням вчасних повідомлень про заплановані угоди.

Залучення до приватизації інвесторів, зацікавлених у довгостроковому розвитку об’єкта державної власності після приватизації, має здійснюватись із застосуванням таких способів:

– врахування під час проведення конкурсу поданих покупцями бізнес-планів розвитку підприємства після приватизації;

– вивчення кон’юнктури ринку приватизаційних продажів, попиту на об’єкти приватизації, залучення до приватизації інвесторів шляхом підвищення рівня поінформованості потенційних покупців;

– надання гарантій прав власникам приватизованих об’єктів шляхом встановлення на законодавчому рівні виключних умов, невиконання яких є підставою для розірвання договору купівлі-продажу з ініціативи держави та повернення об’єкта в державну власність;

– забезпечення розкриття інформації про потенційних покупців об’єктів приватизації, їх засновників, учасників, у тому числі фізичних осіб – кінцевих власників або осіб, в інтересах яких придбаються об’єкти державної власності, та їх засновників під час продажу пакета акцій (часток, паїв), що становить більш як 25 % статутного капіталу господарських товариств і єдиних майнових комплексів.

При цьому слід встановити обмеження стосовно допуску до приватизації державних об’єктів для окремих категорій покупців, а саме для:

– юридичних осіб, зареєстрованих в офшорних зонах чи країнах, включених FATF до списку країн, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом;

– юридичних осіб, у майні яких частка державної власності становить більш як 25 %;

– осіб, які прямо чи опосередковано контролюються вищезазначеними особами.

Для забезпечення приватизації земельних ділянок, на яких розташовані об’єкти державної власності, що підлягають приватизації, повинні запроваджуватись різні способи їх продажу, які враховуватимуть особливості об’єкта і попит потенційних покупців, а саме:

– відчуження об’єктів державної власності і земельних ділянок, на яких вони розташовані, як єдиного об’єкта. У разі відсутності попиту потенційних покупців приватизація об’єкта державної власності має здійснюватись окремо, а земельна ділянка передаватись на умовах оренди відповідно до закону;

– включення земельних ділянок до статутного капіталу господарських товариств і подальша їх приватизація із застосуванням способу продажу пакетів акцій (часток, паїв).

Таким чином, підсумовуючи вищенаведене слід зазначити, що пріоритетами державної політики сприяння розвитку приватизації в Україні визначені такі: наближення законодавства України до законодавства та стандартів Європейського Союзу, зокрема необхідно прискорити прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України у зв’язку з прийняттям Закону України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» (реєстр. № 9387 від 15.06.2023 р.), що створить правову основу для закріплення механізмів фінансування процесу припинення державних підприємств в бюджетному законодавстві; використання програмно-цільового підходу до приватизації державних об’єктів ключового комплексу стратегічних галузей з метою запобігання ризиків для розвитку економіки та безпеки держави, створення умов для ефективного розвитку підприємств після приватизації; визначення незалежної процедури оскарження; розробка та запровадження ефективної стратегії комунікації з питань приватизації; розроблення стратегії демотивації та позбавлення стимулів у місцевих рад до збереження державних підприємств; нарощування потенціалу Фонду державного майна України; залучення до приватизації інвесторів, зацікавлених у довгостроковому розвитку об’єкта державної власності після приватизації; встановлення законодавчих обмежень стосовно допуску до приватизації державних об’єктів для окремих категорій покупців; включення до приватизації земельних ділянок, на яких розташовані державні об’єкти, які підлягають приватизації.

3.2. Пропозиції щодо запобігання та протидії корупції у сфері приватизації в Україні

Соціально-економічна ситуація в Україні вимагає кардинального прискорення проведення реформування економіки, управління державною власністю. Прискорення проведення реформ в цій сфері потребує удосконалення процесу приватизації, застосування нових технологій та процедур, обмеження впливу корупційних ризиків та запобігання проявам корупції в системі державних органів приватизації, що забезпечать ефективність продажу об'єктів, гнучку систему підходів до приватизації та прийняття рішень, спрощення та прискорення процесу приватизації.

Впродовж довгого часу корупція залишається однією з найбільших проблем України та є темою для постійних дебатів як для української, так і для міжнародної спільноти. В Індексі сприйняття корупції (ІСК), що укладається глобальною антикорупційною організацією Transparency International та базується на оцінках підприємців та аналітиків, за підсумками 2022 р. наша країна посіла 116 місце у переліку зі 180 країн світу, в 2021 р. – 122 місце [46; 47]. І хоча з року в рік позиції України у рейтингу покращуються, такий стан речей все ще є далеким від прийнятного. Низькі темпи реалізації антикорупційної політики в Україні суттєво сповільнюють її економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій.

З метою запобігання та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості й системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування Верховна Рада України 20 червня 2022 р. ухвалила Закон «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» № 2322-IX, яким затверджується «Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки» [48]. З 04 березня 2023 р. в Україні реалізовується Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України № 220 [49]. Концентрація зусиль на впровадженні

антикорупційної політики (в сфері приватизації у тому числі) дасть змогу Україні у найближчі роки наздогнати показники ІСК східноєвропейських держав-членів Європейського Союзу, а за 10 років досягти середньоєвропейських значень ІСК.

Слід відмітити, що попередня Антикорупційна стратегія (на 2014–2017 роки) та Державна програма з її реалізації були якісними програмними документами з високим антикорупційним потенціалом. Реалізувати цей потенціал повною мірою не вдалося насамперед через тривалий процес створення антикорупційних інституцій, що відбувався протягом 2014–2019 рр. У зв'язку з тим, що ці програмні документи жодного разу не переглядалися та не оновлювалися, починаючи з 2016 р. їх положення поступово втрачали актуальність. Наприкінці 2017 р. завершився період дії Антикорупційної стратегії на 2014–2017 роки. Нову антикорупційну стратегію ухвалено не було. Це призвело до розбалансованої та малоефективної антикорупційної діяльності публічних інституцій.

Серед проблем у сфері приватизації в Україні, визначених Державною антикорупційною програмою, зокрема, такі:

1. Недостатня прозорість процедур приватизації та невиконання покупцями умов продажу об'єкта приватизації.

Існує потреба у проведенні аналізу та врахування у практичній діяльності органів приватизації найбільш поширених проблем, які виникають на етапі виконання обов'язкових умов продажу чи експлуатації об'єкта приватизації.

Мала приватизація та надання в оренду державного та комунального майна здійснюються з використанням електронної системи, яку адмініструє державне підприємство «Prozorro.Продажі». Водночас невирішеною є проблема, пов'язана з низькою конкуренцією на аукціонах з оренди майна. Також існує потреба в подальшій професіоналізації процедур оренди майна. Прозорість та оперативність процедур можуть бути підвищені завдяки забезпеченню обміну даними між електронними системами, які застосовуються для цілей оренди державного майна. При цьому існує необхідність

законодавчого визначення переліку об’єктів права державної власності, що не підлягають приватизації.

2. Недостатній обсяг публічно доступної інформації про суб’єктів господарювання, в яких держава має частку власності, істотно знижує прозорість їх діяльності, ускладнює громадський контроль та сприяє корупції.

Попри запровадження вимог щодо розкриття фінансової та нефінансової інформації про діяльність підприємств державної та комунальної форми власності на практиці дотримання таких вимог залишається проблематичним. Відсутні дієві, пропорційні та стримуючі санкції за недотримання установлених вимог. Інформація часто оприлюднюється у різному обсязі, форматах і на різних платформах, що ускладнює її аналіз (зокрема з використанням сучасних технологій). Наявні реєстри та бази даних залишаються неповними, обсяг надання інформації є обмеженим і способи забезпечення такого доступу не відповідають сучасним реаліям. Наявність різних інформаційних платформ призводить до дублювання даних, їх фрагментації чи навіть розбіжності даних у різних джерелах.

3. Безоплатна приватизація земель державної та комунальної власності є джерелом корупції у земельних відносинах.

Одним із суттєвих джерел корупції за останні десятиріччя в Україні стала діюча з 1990-х рр. безоплатна приватизація земель державної та комунальної власності. Механізм такої приватизації є надзвичайно недосконалим: він не забезпечує для громадян рівних можливостей для реалізації гарантованих законом прав, а також стає причиною нерівного перерозподілу земельних ресурсів як у регіональному, так і людському вимірах, що зводить право кожного на безоплатне отримання ділянки у власність до декларативного заклику. Натомість положення про безоплатну приватизацію стали широко використовуватися недоброчесними посадовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування, що розпоряджаються землями державної та комунальної власності, для тіньового перерозподілу цінних державних і комунальних земель.

Серед обставин, що зумовлюють актуальність поступової відмови від безоплатної приватизації земель або її трансформації в інші форми державної соціальної підтримки населення слід виділити такі чинники, як: соціальна несправедливість; низький рівень прозорості процедури з огляду на мінімальну цифровізацію процедури, що унеможливлює належний громадський контроль, а також створює необмежені можливості для корупційних маніпуляцій під час процедури безоплатної приватизації; відсутність механізму отримання відомостей про місцезнаходження вільних земельних ділянок, що сприяє появі корупційних ризиків; можливість блокування безоплатної приватизації державними органами та органами місцевого самоврядування на будь-якому етапі, внаслідок чого заявник практично позбавлений ефективних засобів захисту свого права на приватизацію земельної ділянки; безоплатна приватизація, яка є інструментом для його використання у діяльності недобросовісних приватних забудовників. Водночас сьогодні неможливо повністю відмінити безоплатну приватизацію з огляду на приписи статті 22 Конституції України, що потребує пошуку оптимальних підходів до вирішення цієї проблеми [49].

Разом з тим, в Україні у 2022 р. суттєві зміни у сфері обліку державного майна не відбулися. Єдиний державний реєстр об’єктів державної власності, в якому обліковуються понад 1 млн. об’єктів державного майна, дотепер залишається закритим для широкого загалу. Інформація у реєстрі не оприлюднюється публічно, а витяг щодо окремих об’єктів можуть отримати лише суб’єкти управління таким майном, балансоутримувачі, органи державної влади та їх посадові особи. Такий стан справ є виправданим з огляду на безпекові ризики.

Інформацію про об’єкти державної власності збирає Фонд державного майна України на підставі відомостей, отриманих від суб’єктів управління таким майном. Проте не всі уповноважені органи управління вчасно та достовірно надають цю інформацію. Відтак, важливими, але не впровадженими

у 2022 р., залишаються зміни на законодавчому рівні, які посилять контроль за наданням вказаних вище даних.

Змінами до п. 2 статті 7 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» передбачено, що державні органи приватизації у межах своєї компетенції здійснюють такі основні повноваження, зокрема:

– укладають з потенційними покупцями єдиних майнових комплексів державних підприємств та пакетів акцій договори про конфіденційність інформації про об’єкти малої приватизації;

– укладають з операторами електронних майданчиків договори про конфіденційність інформації про об’єкт великої приватизації [4].

Також внесені зміни до статей 15 і 19 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», згідно з якими: відомості про учасників аукціону та відомості про потенційних покупців відносяться до конфіденційної інформації та не підлягають розголошенню до завершення аукціону. Доступ до інформаційного пакета об’єкта великої приватизації надається відповідно до договору про конфіденційність інформації, що укладається між організатором аукціону та операторами електронних майданчиків. Потенційні покупці отримують доступ до інформаційного пакета об’єкта великої приватизації після укладення з операторами електронних майданчиків договору про конфіденційність інформації про об’єкт великої приватизації. Потенційний покупець має право звернутися до оператора електронного майданчика для отримання додаткової інформації про об’єкт великої приватизації. На запит оператора електронного майданчика організатор аукціону надає додаткову інформацію про об’єкт великої приватизації (за наявності).

Однак, такі положення містять корупційні ризики, адже дадуть змогу обмежити можливість здійснення громадського контролю та моніторингу за процесом приватизації і виявлення можливих порушень у вигляді змов учасників аукціонів, при визначенні переможця аукціону, який не відповідає вимогам закону.

На нашу думку, закриття такої інформації щодо всіх об’єктів приватизації не є виправданим та доцільним навіть в умовах воєнного стану в Україні.

Вважаємо за необхідне:

– виключити зміни, які стосуються необхідності заключення договорів про конфіденційність інформації про об’єкт приватизації;

– запровадити диференційований підхід щодо закриття інформації лише у виключних випадках і, як виняток, наприклад, щодо об’єктів критичної інфраструктури.

Згідно з приписами п. 7^4 розділу V «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна» передбачено, що тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану: аукціонна комісія розробляє умови продажу об’єкта приватизації після отримання органом приватизації листа довільної форми про намір приватизації такого об’єкта від потенційного покупця, який, у тому числі, може потребувати переміщення виробничих потужностей з територій, на яких ведуться бойові дії та (або) існує загроза бойових дій, на безпечну територію. Під час приватизації єдиного майнового комплексу підприємства складаються переліки об’єктів нерухомого майна та транспортних засобів, які перебувають на балансі такого підприємства (за наявності). Аудит, екологічний аудит, інвентаризація, оцінка об’єкта приватизації (його складових) не здійснюються [49].

Відтак, призупинення виконання вимог аудиту, екологічного аудиту, інвентаризації, оцінки об’єкта приватизації (його складових) в умовах воєнного стану в Україні загрожує корупцією. Тому, доцільним є залишити необхідність проведення аудиту, екологічного аудиту, інвентаризації, оцінки об’єкта приватизації (його складових) на період дії правового режиму воєнного стану в Україні без змін.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» від 28.07.2022 р. № 2468-IX [31] було скасовано правовий інститут радників, які за договором з органом

приватизації мають надавати послуги передприватизаційної підготовки об’єкта приватизації до продажу, зокрема пошуку потенційних покупців об’єктів приватизації, визначення стартової ціни об’єктів великої приватизації. Підготовка до приватизації об’єктів великої приватизації, за якими Кабінетом Міністрів України прийнято рішення про визначення радника до набрання чинності цим Законом, здійснюється та завершується із залученням радників у порядку, що діяв до набрання чинності цим Законом [31]. Зазначене не сприятиме ефективній підготовці об’єктів приватизації до продажу.

Відповідно до чинного законодавства радники як кваліфіковані та досвідчені суб’єкти залучаються для підготовки об’єктів до продажу та обираються на конкурсних засадах.

Згідно з п. 3 Порядку залучення радників у процесі приватизації об’єктів державної власності, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 134, радники залучаються з дотриманням принципів конкурентності, рівноправності, загальнодоступності, гласності, прозорості та незалежності членів конкурсної комісії [50].

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави» [31], завдання та функції, які мали б виконувати радники, будуть перекладені на орган приватизації. Однак Фонд державного майна України, виконуючи визначені законодавством повноваження, може не володіти достатньою кількістю ресурсів для виконання таких функцій та завдань.

Процедура залучення радників була впроваджена для зменшення корупційних ризиків впливу посадових осіб органу приватизації на результати торгів, натомість було прибрано відповідний запобіжник. Отже, доцільним є залишити застосування інституту радника без змін.

Для запобігання та ефективної протидії корупції у сфері приватизації в Україні необхідно забезпечити:

1. Проведення періодичної інвентаризації державних активів і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру. Це один з найбільш витратних як у матеріальному, так і в нематеріальному вимірі захід, який потребує докладного плану і чіткої координації учасників процесу приватизації.

2. Використання інформаційних (у т. ч. геоінформаційних) систем для інвентаризації та обліку майна і створення електронного реєстру об'єктів державної власності з швидким прозорим визначенням місцезнаходження будівель, споруд чи земельних ділянок та отримання вичерпної інформації щодо цих об'єктів.

3. Удосконалення і централізацію систем управління державним майном, що передбачає закріплення конкретних функцій за кожним державним органом, створення єдиної методології та системи обліку майна.

4. Уніфікацію форм звітності всіх органів управління державним майном. Важливим завданням є створення такої системи звітності, яка дозволила б державним органам приватизації узгоджувати результати діяльності. Несумісність звітності за різних умов вимірювання тих чи інших показників призводить до неповної і неточної інформації, зниження ефективності роботи державних службовців, помилок при ухваленні рішень з управління майном та до зловживань, у т. ч. корупційних.

5. Відкритий онлайн-доступ до інформації про державне майно, а також до інформаційного пакета об'єкта приватизації й відомостей про потенційних покупців. Інформація про кількість і розміщення об'єктів приватизації, які підлягають продажу, повинна бути доступна не тільки службовцям, а й громадянам – платникам податків. Витрати з управління державним майном частково фінансуються саме за рахунок бюджетних коштів, утворених з податків і зборів громадян, тому необхідна прозорість процедур їх витрачання. Крім того, відкритий доступ до інформації сприятиме забезпеченню прозорості процесу приватизації.

6. Модернізацію системи контролю за обліком державного майна, що підлягає приватизації, орієнтовану насамперед на виявлення змін у реєстрах з обліку майна з метою отримання корупційної вигоди.

7. Розвиток системи інвентаризації та обліку відповідно до цільового призначення державного майна, що підлягає приватизації. Йдеться про можливість багатоцільового використання об’єктів приватизації, залежно від різних системних характеристик, для ефективного управління якими потрібна як загальна, так і специфічна інформація.

Реалізація поданих пропозицій сприятиме розвитку приватизаційних процесів, формуванню позитивного іміджу приватизації в Україні та світі й досягненню позитивних суспільно-економічних ефектів.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження сформульовані такі висновки та рекомендації, що мають як теоретичне, так і практичне значення.

1. Державна політика в сфері приватизації є частиною загальної соціально-економічної політики України і являє собою систему рішень, дій та заходів суб'єктів публічного управління, спрямовану на врегулювання суспільних відносин, що існують у процесі взаємодії суб'єктів приватизації під час застосування заходів організаційного, технічного, інформаційного, правового характеру, пов'язаних із підготовкою, проведенням та оформленням результатів продажу державного і комунального майна, у результаті якого право власності переходить від держави чи територіальної громади до громадян та юридичних осіб.

Основними видами приватизації є: приватизація житла, земельних ділянок, мала і велика приватизації, які відрізняються переліком пропонованого майна до приватизації, процедурою та суб'єктним складом учасників відповідного процесу. Ми зупинимось на дослідженні особливостей державної політики в сфері малої та великої приватизації. Оскільки при проведенні приватизації реалізуються публічні інтереси, то є підстави визнавати сферу приватизації – об'єктом публічного управління. В основу розуміння сфери приватизації як об'єкта публічного управління покладено дотримання обґрунтованого співвідношення економічних, майнових, соціальних та інших потреб людини, суспільства й держави.

2. Систему суб'єктів публічного управління в сфері приватизації становлять: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Фонд державного майна України та його територіальні підрозділи, Антимонопольний комітет України, Рахункова палата України, Рада національної безпеки і оборони України, органи місцевого самоврядування, органи, які здійснюють управління державним майном відповідно до повноважень, визначених окремими законами, державні колегіальні органи, зокрема аукціонні комісії.

В Україні приватизація державного і комунального майна здійснюється у спосіб продажу об’єктів права державної або комунальної власності на аукціоні, у тому числі: аукціоні з умовами, аукціоні без умов, аукціоні за методом покрокового зниження стартової ціни та подальшого подання цінових пропозицій, аукціоні із зниженням стартової ціни; викупу об’єктів приватизації.

До об’єктів малої приватизації належать: єдині майнові комплекси державних і комунальних підприємств, їх структурних підрозділів, у тому числі єдині майнові комплекси та їх структурні підрозділи, що передані в оренду; об’єкти незавершеного будівництва (будівлі, споруди, передавальні пристрої, які не введені в експлуатацію), законсервовані об’єкти; окреме рухоме та нерухоме майно державних або комунальних підприємств; об’єкти соціально-культурного призначення; пакети акцій акціонерних товариств; пули та інші об’єкти, вартість яких не перевищує 250 млн. грн. Якщо балансова вартість об’єктів перевищує 250 млн. грн. – це об’єкти великої приватизації. В Україні всі об’єкти приватизації продаються виключно через електронні аукціони в електронній торговій системі «Prozorro.Продажі».

3. Проведений аналіз засвідчив, що за 2022 р. до державного бюджету України від приватизації майна, інших надходжень, пов’язаних з процесом приватизації, загалом було перераховано 1712,0206 млн. грн. Виконання річного плану надходжень до державного бюджету України від приватизації за 2022 р. становить 21,4 %.

Станом на 31.12.2022 р. в Україні переліки об’єктів малої приватизації налічували 1154 об’єкти. Перелік об’єктів великої приватизації включав 24 об’єкти.

Протягом 2022 р. в Україні здійснювався продаж об’єктів малої приватизації, зокрема було: виставлено на електронні аукціони 212 об’єктів; відбулися електронні аукціони з продажу 182 об’єктів; продано шляхом викупу 4 об’єкти. У 2022 р. електронні аукціони з продажу об’єктів великої приватизації не оголошувалися, об’єкти великої приватизації шляхом викупу не продавалися.

Основними проблемами, які перешкоджають процесу приватизації об’єктів державної і комунальної власності в Україні є: недосконаліть

нормативно-правового забезпечення державної політики в сфері приватизації; неможливість організації проведення господарськими товариствами інвентаризацій державного майна, що не увійшло до їх статутних капіталів, але залишилося на балансах (об'єкти розташовано в районах проведення воєнних (бойових) дій або перебувають на тимчасово окупованій території, в оточенні (блокуванні); неможливість у повному обсязі здійснювати державний контроль за виконанням умов договорів купівлі-продажу об'єктів приватизації через запровадження воєнного стану; ненадання підприємствами, господарськими товариствами чи балансоутримувачами повної інформації та документів, необхідних для підготовки інформаційних повідомлень про приватизацію об'єктів малої приватизації; пропонування органами управління до приватизації підприємств, які перебувають на межі банкрутства, є збитковими та непривабливим для потенційних покупців; утримання державних органів приватизації від виставлення на аукціони з умовами об'єктів великої приватизації; доступ до інформаційного пакета об'єкта великої приватизації й відомості про потенційних покупців відносяться до конфіденційної інформації та не підлягають розголошенню до завершення аукціону, зняття заборони щодо визначення умов продажу для об'єктів великої приватизації, скасування аудиту, екологічного аудиту, інвентаризації, оцінки об'єкта приватизації (його складових), які підлягають приватизації, що обмежує можливості здійснення громадського контролю і моніторингу за процесом приватизації, а також створюють значні корупційні ризики.

4. Досвід зарубіжних країн свідчить, що приватизація стратегічних та інфраструктурних об'єктів була поліваріантною як за формами проведення, так і за моделюванням прав власності. Процедура приватизації великих державних підприємств здійснювалась в три основних етапи: зміна юридичного статусу шляхом реорганізації підприємств в господарські (акціонерні) товариства; реструктуризація; денаціоналізація, тобто продаж підприємства в цілому або більшої частини його акцій.

В окремих країнах з метою зменшення сили приватного капіталу як такого вживались досить жорсткі заходи (наприклад, у Франції, Італії, Польщі

та Грузії). У цьому випадку уряди не застосовували додаткові обмеження для іноземних інвесторів. В інших країнах, де умови участі у приватизації національного капіталу були більш лояльними, уряди вдавалися до встановлення додаткових обмежень для іноземного капіталу (наприклад, Велика Британія, Словаччина). Всі країни-члени Європейського Союзу блокували проникнення у свої економіки капіталу з країн, що не входили до складу Європейського Союзу. Вплив держави на постприватизаційну діяльність підприємств забезпечувався за рахунок збереження у державній власності контрольного пакета акцій, або встановлення спеціальної «золотої акції». Згодом з боку Європейського Союзу були висунуті вимоги про цілковиту ліквідацію інституту «золотої акції» та усунення існуючих обмежень для доступу іноземних інвестицій.

Основними напрямами державної політики щодо проведення ефективної приватизації в зарубіжних країнах були: відмова держави від пільгових позик і дотацій та проведення ліквідації (банкрутства), реструктуризації збиткових й неефективних державних підприємств, забезпечення умов для чесного та прозорого процесу приватизації; створення спеціальної системи державних регуляторних органів, покликаних забезпечити ефективний контроль держави над діяльністю підприємств до та після приватизації; прозорість приватизаційних аукціонів та максимальне розкриття інформації про об’єкти приватизації; контроль громадськості за процесом аукціону; забезпечення прогнозованості та стабільності – «правила гри» для інвесторів не можуть часто змінюватися; створення сприятливих умов для залучення інвестицій, зокрема скорочення кількості податків (у Грузії із 22 до 6, у Словаччині ліквідували 21 податок з прямих доходів), впровадження системи єдиного податку, уникнення подвійного оподаткування з багатьма країнами відповідно до підписаних міжнародних угод, зняття всіх обмежень на валютний обіг.

5. Пріоритетами державної політики сприяння розвитку приватизації в Україні визначені такі: наближення законодавства України до законодавства та стандартів Європейського Союзу, зокрема необхідно прискорити прийняття проєкту Закону України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України у

зв’язку з прийняттям Закону України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» (реєстр. № 9387 від 15.06.2023 р.), що створить правову основу для закріплення механізмів фінансування процесу припинення державних підприємств в бюджетному законодавстві; використання програмно-цільового підходу до приватизації державних об’єктів ключового комплексу стратегічних галузей з метою запобігання ризиків для розвитку економіки та безпеки держави, створення умов для ефективного розвитку підприємств після приватизації; визначення незалежної процедури оскарження; розробка та запровадження ефективної стратегії комунікації з питань приватизації; розроблення стратегії демотивації та позбавлення стимулів у місцевих рад до збереження державних підприємств; нарощування потенціалу Фонду державного майна України; залучення до приватизації інвесторів, зацікавлених у довгостроковому розвитку об’єкта державної власності після приватизації; встановлення законодавчих обмежень стосовно допуску до приватизації державних об’єктів для окремих категорій покупців; включення до приватизації земельних ділянок, на яких розташовані державні об’єкти, які підлягають приватизації, відповідно до поданих у роботі пропозицій.

6. Для запобігання та ефективної протидії корупції у сфері приватизації в Україні необхідно забезпечити: проведення періодичної інвентаризації державних активів і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру; використання інформаційних (у тому числі геоінформаційних) систем для інвентаризації та обліку майна і створення електронного реєстру об’єктів державної власності з швидким прозорим визначенням місцезнаходження будівель, споруд чи земельних ділянок та отримання вичерпної інформації щодо цих об’єктів; удосконалення і централізацію систем управління державним майном; уніфікацію форм звітності всіх органів управління державним майном; модернізацію системи контролю за обліком державного майна, що підлягає приватизації, орієнтовану насамперед на виявлення змін у реєстрах з обліку майна з метою отримання корупційної вигоди; розвиток системи інвентаризації та обліку відповідно до цільового призначення державного майна, що підлягає

приватизації; удосконалення законодавчо-нормативного забезпечення приватизації, зокрема виключити зміни, які стосуються необхідності заключення договорів про конфіденційність інформації про об’єкт приватизації, запровадити диференційований підхід щодо закриття інформації лише у виключних випадках і, як виняток, наприклад, щодо об’єктів критичної інфраструктури; залишити необхідність проведення аудиту, екологічного аудиту, інвентаризації, оцінки об’єкта приватизації (його складових) на період дії правового режиму воєнного стану в Україні без змін; залишити застосування інституту радника без змін.

Реалізація поданих пропозицій сприятиме розвитку приватизаційних процесів, формуванню позитивного іміджу приватизації в Україні та світі й досягненню позитивних суспільно-економічних ефектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Концепцію роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду : постанова Верховної Ради України від 31.10.1991 р. № 1767-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-12#Text (дата звернення: 01.11.2023).

2. Процків О. П. Фінансові пріоритети приватизації в Україні в умовах суспільного вибору : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2007. 20 с.

3. Чечетов М. В. Приватизація: теорія, методологія, практика : монографія. К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. 645 с.

4. Про приватизацію державного і комунального майна : закон України від 18.01.2018 р. № 2269-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text (дата звернення: 01.11.2023).

5. Про приватизацію державного житлового фонду : закон України від 19.06.1992 р. № 2482-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2482-12#Text (дата звернення: 01.11.2023).

6. Деякі питання відчуження об’єктів державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 р. № 884. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/884-2019-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.11.2023).

7. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T10_2755?an=23866&hide=true (дата звернення: 01.11.2023).

8. Потіп М. М. Публічне управління у сфері приватизації в Україні: адміністративно-правові засади : монографія. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 435 с.

9. Про приватизацію. *Фонд державного майна України : офіц. сайт.* URL: https://privatization.gov.ua/about-us-pro-pryvatyzatsiyu/ (дата звернення: 02.11.2023).

10. Про Фонд державного майна України : закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4107-17#Text (дата звернення: 01.11.2023).

11. Бачинська К. В. Перспективи державної приватизаційної політики. *Актуальні проблеми державного управління :* зб. наук. праць. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 2 (58). С. 74–77.

12. Косова Т. Д., Повний С. М. Інвестиційні аспекти приватизаційної політики. *Економіка України.* 2005. № 6. С. 30–37.

13. Потіп М. М. Державна політика у сфері приватизації як адміністративно-правова категорія. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4. Ч. 2. С.168–173.

14. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K (дата звернення: 02.11.2023).

15. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n2582 (дата звернення: 16.10.2023).

16. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text (дата звернення: 02.11.2023).

17. Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів для продажу об’єктів малої приватизації та визначення додаткових умов продажу : постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 432 : зі змінами згідно постанови Кабінету Міністрів України від 23.08.2022 р. № 952. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP180432?an=1 (дата звернення: 02.11.2023).

18. Про затвердження Порядку проведення електронних аукціонів для продажу об’єктів великої приватизації : постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2023 р. № 183. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.11.2023).

19. Про Кабінет Міністрів України : закон України від 27.02.2014 № 794-VII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t140794?an=1&ed=2023_08_24 (дата звернення: 03.11.2023).

20. Про доступ до публічної інформації : закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text (дата звернення: 03.11.2023).

21. Про місцеве самоврядування в Україні : закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/Z970280?an=1 (дата звернення: 03.11.2023).

22. Інструменти управління майном комунальної власності територіальної громади : посібник. *Програма USAID DOBRE.* К., 2020. 172 с.

23. Про затвердження Порядку відбору операторів електронних майданчиків для організації проведення електронних аукціонів з продажу об'єктів малої та великої приватизації, авторизації електронних майданчиків та визначення адміністратора електронної торгової системи : постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 433. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kp180433?an=1 (дата звернення: 03.11.2023).

24. Про затвердження Положення про діяльність аукціонної комісії для продажу об'єктів великої приватизації на електронних аукціонах : наказ Фонду державного майна України від 17.02.2023 р. № 300. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/re39426?an=1 (дата звернення: 03.11.2023).

25. Про Рахункову палату : закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t150576?an=1 (дата звернення: 03.11.2023).

26. Про Раду національної безпеки і оборони України : закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/z980183?an=1 (дата звернення: 03.11.2023).

27. Про Державний бюджет України на 2022 рік : закон України від 02.12.2021 р. №1928-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text (дата звернення: 05.11.2023).

28. Звіт про роботу Фонду державного майна України та хід приватизації державного майна у 2022 році. *Фонд державного майна України : офіц. сайт.* URL: https://www.spfu.gov.ua/userfiles/files/zvit_spfu_2022.pdf (дата звернення: 05.11.2023).

29. Аналітична довідка про роботу Фонду державного майна України та приватизацію державного майна у І півріччі 2023 року. *Фонд державного майна України : офіц. сайт.* URL: https://www.spfu.gov.ua/userfiles/pdf/analitychna-dovidka-i-pivritchya-2023_17565.pdf (дата звернення: 05.11.2023).

30. Про затвердження переліку об’єктів великої приватизації державної власності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.01.2019 р. № 36-р : зі змінами згідно розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 320-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/36-2019-%D1%80#Text (дата звернення: 05.11.2023).

31. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо сприяння процесам релокації підприємств в умовах воєнного стану та економічного відновлення держави : закон України від 28.07.2022 р. № 2468-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2468-20#Text (дата звернення: 05.11.2023).

32. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законів України щодо приватизації державного і комунального майна, яке перебуває у податковій заставі, та забезпечення адміністрування погашення податкового боргу : закон України від 03.11.2022 р. № 2719-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2719-20#Text (дата звернення: 05.11.2023).

33. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики : закон України від 30.05.2023 р. 3137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3137-20#Text (дата звернення: 05.11.2023).

34. Про затвердження Порядку здійснення контролю за виконанням умов договорів купівлі-продажу об’єктів приватизації органами приватизації : наказ Фонду державного майна України від 18.10.2018 р. № 1327. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1349-18#Text (дата звернення: 06.11.2023).

35. Пенькова К. Приватизація державних підприємств. Правове регулювання управління державними підприємствами. (Досвід країн Західної та Східної Європи) : інформ. довідка. *Європейський інформаційно-дослідницький центр.* URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/28815.pdf (дата звернення: 04.11.2023).

36. Участь іноземних інвесторів у приватизації : аналітична довідка. *Центр соціально-економічних досліджень CASE.* Варшава-Київ, 2007. 34 с.

URL: https://cost.ua/content/uploads/2018/10/UCHAST-INOZEMNIH-INVESTORIV.pdf (дата звернення: 05.11.2023).

37. Пенькова К., Черніков Д. Аналіз іноземного досвіду приватизації та управління державними правами власності (Policy Paper) : інформ. довідка. *Європейський інформаційно-дослідницький центр.* URL: https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/13.pdf (дата звернення: 05.11.2023).

38. Приватизація у сусідів. Як Польщі, Грузії та Словаччині вдалося наростити економіку завдяки ефективній приватизації. *Економічна правда : інтернет-видання.* 31.08.2021. URL: https://www.epravda.com.ua/projects/-pryvatyzatsiya/2021/08/31/677303/ (дата звернення: 05.11.2023).

39. Падалка С. С. Приватизація в Україні у системі відносин: влада, громадське суспільство, особа (1991–2010 роки). *Життєвий простір України: політичний та гуманітарний виміри (1991–2010 роки)* : зб. наук. стат. К.: Інститут історії України НАН України, 2012. С. 101–118.

40. Банкова О. С. Особливості приватизації у країнах-членах Європейського Союзу з центральної та східної Європи: досвід для України. *Лісабонський договір – 10 років після набуття чинності. Що змінилося у функціонуванні ЄС?* : матеріали наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 2 грудня 2019 р. Миколаїв, 2019. С. 208–211.

41. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України (щодо заборони виключення з переліку об’єктів права державної власності, що не підлягають приватизації та подальшої приватизації таких об’єктів на період проведення антитерористичної операції)» від 21.12.2016 р. № 5569. URL: https://ips.ligazakon.net/document/GH4AP00A?an=3 (дата звернення: 09.11.2023).

42. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації діяльності Фонду державного майна України, вдосконалення управління державним майном та підвищення ефективності санкційної політики : закон України від 30.05.2023 р. № 3137-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3137-20#Text (дата звернення: 09.11.2023).

43. Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України : закон України від 11.04.2023 р. № 3037-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3037-20#Text (дата звернення: 09.11.2023).

44. Про прийняття за основу проєкту Закону України про внесення змін до Бюджетного кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» : постанова Верховної Ради України від 13.07.2023 р. № 3251-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3251-20#Text (дата звернення: 09.11.2023).

45. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2017/1132 від 14 червня 2017 р. щодо деяких аспектів корпоративного права (кодифікація). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_014-17#Text (дата звернення: 09.11.2023).

46. Індекс сприйняття корупції – 2022. *Transparency International Ukraine*. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/ (дата звернення: 07.11.2023).

47. Індекс сприйняття корупції – 2021. *Transparency International Ukraine*. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/2021/ (дата звернення: 07.11.2023).

48. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text (дата звернення: 07.11.2023).

49. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text (дата звернення: 07.11.2023).

50. Деякі питання залучення радників у процесі приватизації об'єктів державної власності : постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2021 р. № 134. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/134-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 07.11.2023).